

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN ÖLÜM TARİHİ HAKKINDA*

On the Date of Death of Hacı Bektaş Veli

M. Fatih KÖKSAL**

Öz

Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihi olarak bilim çevrelerinde bugün genellikle hicri 669 (1270/71) senesi kabul edilmiştir. Neden bu tarihin kabul edildiğine dair kaynaklara inildiğinde tatmin edici gerekçelere, bilgi ve belgelere ulaşılamamaktadır. Türk kültür ve tasavvuf tarihinin yanı sıra tarihî ve siyasi bir figür olarak da devrinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hacı Bektaş'ın ölüm tarihinin tespiti, onun Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rolü olup olmadığı meselesi başta olmak üzere pek çok hususa ışık tutabilecektir.

Bugünkü bilgilerimize göre Hacı Bektaş'ın ne zaman öldüğüne dair elimizde kesin veriler yoktur. Ancak muhtelif tarihlere kayıtlı birçok yazma eser ve bazı kaynak kitapların onun ölüm tarihini 1270/71 yılı veya bu yıl civarı bir tarihe değil, XIV. yüzyılın ilk çeyreğine, hatta Orhan Gazi dönemine kadar götürmektedir.

Araştırmalarımız neticesinde Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak kayıtlı tam dokuz farklı tarih tespit ettik. Bu makalede yukarıda ifade edilen hicri 669 tarihi ve kaynaklarda en çok geçtiğini gördüğümüz hicri 738 tarihi üzerinde daha çok durulmak üzere, tespit ettiğimiz diğer tarihler bilim dünyasıyla paylaşılacak ve bunların bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş, Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu.

Abstract

It's generally accepted hijri 669 (1270/71) year by science communities as the death date of Hacı Bektash Veli. When it is got to the bottom of why this date is accepted, it is unlikely to reach satisfying reasons, information and documents. Determination of death date of Hacı Bektash, who is one of the most significant characters of his own period as historical and political figure in addition to Turkish culture and Sufism history, will be able to shed light on especially from whether he had role in foundation of Ottoman Empire or nor to many other issues.

According to our current knowledge, we do not have any precise data on when Hacı Bektaş died. However, many manuscripts and some source books recorded at various dates date his death not in 1270/71 or around this year, but back to the first quarter of the 14th century, even the Orhan Gazi period.

As a consequence of our searches, we determined totally 9 different dates as the death date of Hacı Bektash. In this paper, on condition that we lay emphasis on hijri 669 year above-mentioned and hijri 738 year primarily mentioned in sources, other dates that we determined in sources will be shared with science world and an evaluation will be done.

Keywords: Hacı Bektash, Bektashism, the Foundation of Ottoman Empire.

* Geliş Tarihi: 19.02.2021, Kabul Tarihi: 12.03.2021. DOI: 10.34189/hbv.98.001

Bu makale, künyesi verilen sempozyumda sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir: Muşkara'dan Nevşehir'e II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Turizm Sempozyumu (2-3-4 Mayıs 2016, Nevşehir), Nevşehir Üniversitesi Yayını, 2016, s. 951-985.

** Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. mfkoksal@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1056-9957>

1. Giriş

Hacı Bektaş Veli'nin Türk tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri olmasının yanı sıra siyasi tarihimizin de kayda değer bir figürü olması, onun öteden beri üzerinde en çok konuşulan, anılan, araştırmalar yapılan kişilerden biri olmasına da yol açmıştır. Onun üzerine yapılan tartışmalardan biri de yaşadığı dönem üzerine olmuştur. Dolayısıyla ömür sürdüğü gerçek yaş aralığının ne olduğu, bu bağlamda ölüm tarihi meselesi büyük önem arz etmektedir. Hacı Bektaş'ın siyasi tarih açısından önemi, onun yaşadığı dönem içerisinde devlet-toplum ilişkileri bağlamındaki yeriyle doğrudan ilişkilidir. Zira Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihi, onun Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki rolüyle ilişkilendirilmesinde bir makyas olarak kabul edilmektedir. Zira ölümünün 1270'li tarihlerde vuku bulmuş olması, onun Osman Gazi'yle görüşmesinin ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla herhangi bir alakasının olmadığı, 1300'lü yıllara tekabül etmesi ise Osman Gazi ile irtibatının ve devletin kuruluşunda manevî nüfuzuyla önemli rolü olduğunun da kabulü yahut en azından böyle bir hadisenin mümkün olduğu anlamına gelmektedir.

Hacı Bektaş-Osman Gazi ilişkisi veya irtibatına dair temel kaynak ve bir anlamda tartışmaların da çıkış noktası *Hacı Bektaş Veli Vilayetnâmesi*'dir. *Vilayetnâme*'ye göre Hünkâr (Hacı Bektaş Veli), Osman Gazi'ye taç giydirmiş, kemer ve kılıç kuşatmış, çerâğ ve sofrâ vermiştir (Köksal, 2018: 404-405):

Hzret-i Hünkâr gör ki ne kılır

El uruban tâcı eline alır

Tekbîr idübeni urdı başına

Gör ne ulu devlet irdi başına

Kendü bilinden kemer-bendin 'ayân

Kuşadur der-hâl biline hem i cân

Hem öñinde yanaüran çırâğı

Çırâğıñ kutusu-la tolu yağı

Telkîm-ile tekbîr-ile ser-te-ser

Şundı Otman Beg'e eyleyüp nazâr

Kendü öñindeki şofrayı dağı

Şundı tekbîr-ile anı iy ağı

Hem kuşatdı kılıcın tekbîr-ile

Ba'd ez-ân andan dağı geldi dile

Vilâyetnâme'deki anlatıma göre Hacı Bektaş, Osman Bey'in kurduğu devletin sadece manevi banisi değil, adeta akıl hocası, tabir caizse asıl işi kotaran kişidir ve bu yönüyle ona manevî kimliğinin yanında siyasi bir rol de biçilmiştir ki, ölüm tarihinin asıl önem arz ettiği nokta da burasıdır. Aslında bu hususu tarihçiler ve ciddi araştırmacılardan ziyade ikinci, üçüncü el kaynaklardan devşirdikleri bilgilerle bu konuda yorum yapmaya çalışan heveskâr kalemler irdelemişler, konuyu kendi siyasi kanaatlerine göre şekillendirmeye çalışmışlardır.

Günümüz tarihçilerinin meseleyi böyle bir sonuca bağlamak endişeleri fazla öne çıkmamakla birlikte taç/külâh/börk giydirme ve kılıç kuşanma meselesinin sahihliği, buradan hareketle de Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuyla Hacı Bektaş'ın hakikatte irtibatı bulunup bulunmadığı bahsini araştırırken tabii olarak mezkûr ölüm tarihi meselesi, çalışmalarının odak noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmada öncelikle Hacı Bektaş'ın ölüm tarihine dair doğrudan veya dolaylı bilgi bulunan eserler hakkında bilgi verilecek, sonra tarihçi ve araştırmacıların tespit ve değerlendirmeleri üzerinde durulacak, nihayet pek çoğu ilk defa bu çalışmayla tespit edilen dokuz farklı ölüm tarihi kaynaklarıyla birlikte gösterilecek ve bu tarihlerden öne çıkanlar değerlendirilecektir.

Hacı Bektaş Veli hakkında, yaşadığı devir olduğu varsayılan XIII. asırdan kalma bir belge bulunmadığı gibi o dönemde yazılmış herhangi bir eserde de adından bahsedilmemektedir. Bu durumu, Âşıkpaşazâde'den başlamak üzere, döneminde tanınmadığı, sonradan şöhret bulduğu şeklinde yorumlayanlar varsa da¹ bunun çok hakkaniyetli bir değerlendirme olmadığını kaydetmek gerekir. Zira sadece Hacı Bektaş değil aşağı yukarı aynı dönemde yaşamış başka mühim kişiler konusunda da bu yüzyıl sis perdeleriyle örtülmüştür. Yunus Emre, Şeyh Edebali, Ahi Evran, Gülşehrî, Âşık Paşa ve benzerleri için de aynı şey vakidir. Daha sağlığında şiirleri dilden dile dolaşmaya başlayan Yunus Emre'nin meşhur *Divân*'ının kendi döneminde istinsah edilmiş bir nüshası yoktur. Aynı şekilde çok tanınan ve okunan bir eser olduğuna kuşku olmayan *Garîbnâme*'nin elimizdeki en eski nüshaları XV. yüzyılın ilk çeyreğinde istinsah edilmiştir. Kaldı ki, Anadolu tasavvuf tarihiyle ilgili en mühim kaynaklardan olan Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn*'inde (yazılış tarihi: 1318/19), Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin XIV. yüzyıl ortalarında yazdığı *Menâkıbu'l-kudsiyye*'de (yazılış tarihi: 1358/59), Eflâkî'nin çağdaşı Iraklı Ebu'l-Ferec el-Vasatî'nin (ö. 1343) *Tiryâku'l-Muhibbîn* adlı eserinde adı anıldığı gibi tarikat silsilesinin de kaydedilmiş olması (Coşan, trsz.: XXIV) onun şöhretinin hem sonradan oluşmadığını hem de yaygınlığını gösteren kayda değer vesikalardır. Özellikle Elvan Çelebi'deki kayıtlar, ilk defa Âşıkpaşazâde'nin söylediği ve zamanla çok kabul gören hatta günümüz bazı tarihçi ve araştırmacıları tarafından da sıklıkla atıf yapılan "Hacı Bektaş'ın etrafında

müritler toplama kabiliyeti bulunmayan, kendi hâlinde bir meczup derviş” olduğu tezini nakzeder mahiyettedir.²

Hatiboğlu'nun XV. yüzyıl başlarında Hacı Bektaş'ın *Makâlât*'ını *Bahru'l-hakâyık* adıyla nazmen tercüme etmiş (yazılış tarihi: 1409/10) olması da onun tesir ve şöhretini göstermesi açısından önemlidir. Arapça yazılmış olup Osmanlı biyografi eserlerinin en eskisi olarak bilinen *Şakâyıku'n-nu'mâniyye*'de de (yazılış tarihi: 1558) Hacı Bektaş bir madde olarak mevcuttur. Keza Mecdî'nin *Şakâyık* tercümesi olan *Hadâyıku's-Şakâyık*'ında da (yazılış tarihi: 1587) Taşköprülüzâde'ye birtakım ilâvelerle Hacı Bektaş'a yer verilir. Doğrudan tarih kitabı kabul edilen eserler arasında Hacı Bektaş'ın anıldığı ilk eser, aynı zamanda derli toplu ilk Osmanlı tarihi de sayılan *Âşıkpaşazâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân*'ıdır (yazılış tarihi: 1450/51). Oruç Bey, Neşri, Kemal Paşazade, gibi diğer ilk dönem Osmanlı kroniklerinde de Hacı Bektaş'tan bahsedilir. Başta *Menâkıbu'l-ârifîn* olmak üzere bütün bu eserlerde adının anılması, onun daha kendi döneminden başlamak üzere ciddi bir şöhret ve nüfuza sahip olduğunun açık göstergeleridir.

Fakat bu saydığımız kaynakların hiçbirinde Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi bulunmadığı gibi buna dair işaret kabul edilecek ifadeler de mevcut değildir.

Yakın döneme gelindiğinde Köprülüzade Mehmed Fuat, Ali Emîrî, Hilmi Ziya (Ülken), John Kingsley Birge, Baha Said, Abdülbaki Gölpınarlı, Esat Coşan gibi isimlerin Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi meselesini ele aldıklarını görüyoruz. Günümüzde de zaman zaman tartışılan bu konu üzerine Rıza Yıldırım ve Hasan Basri Karadeniz gibi tarihçiler çalışmalarında bilvesile değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hem bunların bir kısmını başka bir çalışmamızda (Köksal, 2014b: 62-67) etraflıca ele aldığımız hem de makalenin sınırlarını zorlamamak için o çalışmamıza atıf yapmakla yetinerek doğrudan konumuza geçeceğiz.

Âşıkpaşazâde Tarihi'nde de diğer tarihlerde de Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihine dair bir kayıt mevcut olmadığını söylemiştik. Böyle olmakla beraber bu eserlerde onun Osman Gazi'yle görüşüp görüşmediği bahis konusu edilmiştir ki yukarıda da söylediğimiz gibi ölüm tarihinin önemi zaten tam da bu meseleyle ilgilidir.

“Oruç Bey, Kemal, Anonim Tarih ve Neşri, Osmanlı sultanı (Osman veya Orhan Gazi) ile Hacı Bektaş Veli arasında bir bağın mevcudiyetini ileri sürerler. İkinci grup tarihçiler, Âşıkpaşazâde, Kemalpaşazâde, Hadidî ve Lütfi Paşa ise böyle bir bağı reddederler. Birinci grubun Osmanlılar'ın merkezdeki önemli askerleri Yeniçeriler'in Bektaşiler'e ait özel giysi 'ak bürk'ü Hacı Bektaş Veli'nin izni ile giydiği iddiasına mukabil, ikinci grup Yeniçeriler'in ak bürkü Orhan Gazi'nin kardeşi Alaeddin Paşa'nın tavsiyesi üzerine giydiklerini belirtirler. (Karadeniz, 2006: 8)”

İkinci gruba giren yani Osmanlı sultanlarıyla Hacı Bektaş arasında bir irtibat olduğunu reddeden tarihçilerin hiçbirinin bu görüşmenin olamayacağını kronolojik bir gerekçeye bağlamaması dikkat çekicidir. En katı muhalif *Âşıkpaşazâde*'nin bile itiraz

noktaları arasında, Hacı Bektaş'ın Osman Gazi veya Orhan Gazi ile görüşmesinin yaşadığı dönem itibarıyla mümkün olmadığına dair bir iddiası bulunmamaktadır.³ Hasan Basri Karadeniz, sonraki dönemlerde yazılan tarihlerde görülmeyen bu tartışmanın XV. ve XVI. yüzyıl başlarında yazılan tarihlerde yer bulmasının, bu tarihçilerin Hacı Bektaş Veli-Osmanlı ilişkisine bakışları ve Bektaşiliğe karşı tutumları ile doğrudan orantılı olduğunu, Oruç Bey, Kemal, Neşri tarihleriyle anonim tarihin Bektaşileri Osmanlı Devleti yanına alma taraftarı iken, Âşıkpaşazâde'nin devleti ele geçirecekleri kaygısıyla onları şiddetle reddettiğini kaydeder (2006: 8). Rıza Yıldırım ise (2009: 142) Âşıkpaşazâde'nin "Bektaşilerle mücadele halinde bir kampın görüşleri"ni temsil ettiği için Hacı Bektaş ve Bektaşilerle ilgili iddialarında objektif olmadığı ve bir "garaz"ın bunları yazdırdığı kanaatindedir.⁴

Şimdi Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak türlü yazma eserlerde, vakfiyelerde veya daha yeni yayınlarda kaydedilen tarihleri kronolojik olarak ele alalım:

2. Genel Kabul Gören Tarih: 669 (1270 /71)

Fuat Köprülü, Ali Emîrî, John Kingsley Birge, Abdülbaki Gölpınarlı, Esat Coşan, Ahmet Yaşar Ocak gibi pek çok bilim adamı, Hacı Bektaş'ın 669 tarihinde vefat ettiği kanaatindedirler veya onun Osman Gazi ile görüşmesinin muhtemel olmadığı düşüncesiyle yaklaşık bu tarihlerde ölmüş olması gerektiği görüşünü savunurlar.

Bu hususta ilk görüş beyan eden isimlerin başında Fuat Köprülü (Köprülüzâde Mehmed Fuad) gelmektedir. *İlk Mutasavvıflar*'da Hacı Bektaş'ın Osmanlı beyleriyle görüştüğü fikrini sadece "esatir" olarak kabul eden Fuad Köprülü'nün tavrı, Hacı Bektaş'ın hicrî VIII. miladi XIV. yüzyıl başlarından önceki bir tarihte ölmüş olması gerektiği yönündedir. Onun, Hacı Bektaş'a dair kimi kanaatleri zamanla değişmesine rağmen⁵ *İlk Mutasavvıflar*'da dile getirdiği (Köprülüzâde, 1918: 56) Osman olsun, Orhan olsun, Osmanlı sultanlarıyla görüşmediği düşüncesi değişmemiştir. Mesela sonradan kaleme aldığı *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Bektaş" maddesinde de "Osman Gazi'ye kılıç kuşattığı veya tac giydirdiği hakkındaki rivayetlerin de XV. asrın galiba ilk yarısında Bektaşiliğin imparatorluk içinde güçlü bir mevki kazanmasından sonra meydana çıktığı" (Köprülü, 1997: 461) görüşündedir. Ona göre "Hacı Bektaş'ın Osmanlı hükümdarlarıyla mülakatı yahud Yeniçeri Ocağı'nın te'sisindeki rolü hakkındaki iddiaların tarihi bir esası yoktur. (Köprülü, 1981: 170-171)".

Köprülü;

"Amasyalı Hüseyin Efendi'nin⁶ şifâhen verdiği malumata göre, Kırşehirli 'Şeyh Süleyman bin Hüseyin'in hicrî 691 tarihli vakfiyesinde' mevkûfâtın mevkii tayin edildiği esnâda 'fi nâhiyeti'l-merhûm el-Hâcc Bektaş kuddise sırruhü...' ibaresine tesadüf olunuyormuş. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu tarihten evvel vefat ettiğini gösteren bu vesika, onun hangi devirde yaşadığı hakkında yukarıda verdiğimiz malumatı ispat etmiş oluyor. (1918: 228)"

demektedir.

Ali Emîrî, Köprülü'den bir yıl sonra yazdığı “*Müessis-i Devlet-i Aliyye Osman Gazi Hazretlerinin Taklîd-i Seyf Merasimi*” başlıklı makalesinde önce “Ahmed Eflâkî'nin 718 tarihinde kaleme almış olduğu *Menâkıb*'ında Hacı Bektaş'ın hayatta olmadığı anlaşılıyor.” dedikten sonra Köprülü'nün sözünü ettiği vakfiyeye istinat ederek vefat tarihini daha geriye çeker. Ali Emîrî bu hususta şunları söylüyor (1335: 470): “Kırşehir'de medfûn Şeyh Süleymân-ı Veli hazretlerinin 695 tarihli vakıfnâmesinde bazı arazinin hududunu beyan sırasında ‘merhûm Hacı Bektaş-ı Veli'nin arazisine mülâhık’ tabirini zikrediyor ki Cenâb-ı Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin 695 tarihinde vefat etmiş bulunduğunu [hayatta olmadığını -MFK] isbat ediyor.”⁸ Ali Emîrî, bir başka delil olarak da 706 tarihli bir Ahi Evran vakfiyesine atıfla “Kezâ Ahi Evran-ı Veli hazretlerinin 706 tarihli vakıfnâmesinin iki mahallinde hudûdu beyan sırasında kazâ-yı Hacı Bektaş-ı Veli ibaresi muharrerdir. Hâlbuki Hacı Bektaş-ı Veli zamanında orasının ismi Karahöyük'tür. Demek ki 706 senesinde Hacı Bektaş-ı Veli vefat etmiş ve hem de nâm-ı ‘âlîleri teşkil olunan kazâya yadigâr kalmıştır.” (1335: 470) demektedir.⁹

J. Kingsley Birge de 1937'de yazdığı kitabında bu konuyu da ele alır. Birge, Hacı Bektaş'ın hayatını “ananevî” ve “tarihî” olmak üzere iki başlık altında işler. Ananevî hayatı olarak takdim ettiği bölümde, Bektaşî geleneğinde genel olarak benimsenen hicrî 738 (1337/38) tarihinden bahseder (Birge, 1991: 36-39). Tarihî hayatını anlatırken kullandığı referanslar ise türlü vesilelerle yukarıda zikrettiğimiz gibi aşağıda da bahsedeceğimiz bazı vakfiyelerdir. Bunlar Köprülü ve Ali Emîrî'nin sözünü ettikleri Şeyh Süleyman-ı Veli'nin vakfiyesi, Ahi Evran vakfiyesi ve Hilmi Ziya'nın (Ülken) tespit ettiği bir vakfiyedir. Bu bölümde yeni bir şey söylemeyen Birge, adı geçen makalelerde mevcut bilgileri ortaya koyar. Netice itibarıyla Birge de kanaatini Hacı Bektaş'ın 1297 yılından önce ölmüş olması gerektiği yönünde açıklar (1991: 46).

Hacı Bektaş'ın ölüm tarihine dair tespitte bulunanlardan biri de Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Sadettin Nüzhet ile girdikleri bir bilimsel tartışma neticesinde kaleme aldığı anlaşılın *Yûnus ile Âşık Paşa ve Yûnus'un Bâtınlığı* başlıklı kitapçığında, Köprülü'nün yukarıdaki notunu da ilave eder ve farklı iki belge ortaya koyar. Gölpınarlı burada;

“Ahîren Ankara Kütüphanesi'nde Hacı Bektaş'tan getirilen kitaplar arasında 8/1 132 numarada mukayyed ‘Esrâr-ı Hurûfnâme-i Kaygusuz Sultan Kaddese Sırrahulmenân’ adlı küçük bir risalenin bir yaprağında ‘Hazîne-i Celîle’den şeref-vürud eden tomar-ı kebirde muharrer olduğu üzere tarih-i veladet-i şerifleri 606 olarak ve müddet-i ömr-i şerifleri 63 sene 669 senesinde vefat-ı şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrir olundu.’ diye Hacı Bektaş'ın doğum ve ölüm tarihlerine ait bir kayıt da bulduk. (Gölpınarlı, 1941: 6)”

demekte ve hemen devamında ayrıca bir silsilenamede de Hacı Bektaş adının yanına 669 tarihinin konduğu belirtmektedir. Daha sonra yayımladığı *Vilâyet-nâme*'de aynı kütüphanede 1251 numarada kayıtlı 1765 yılında istinsah edilen *Vilâyetnâme* nüshasının ilk yaprağında da aynı kaydı tespit ettiğini bildirir (Gölpınarlı, 1958: XXIII).

Bu tarihi benimseyenlerden biri de M. Esat Coşan'dır. Coşan, neşretmiş olduğu *Makâlât*'ta Hacı Bektaş'ın hayatı hakkında bilgi verirken iki tespitte bulunur. Bunlardan biri, daha önce Köprülü ve Ali Emîrî Efendi'nin haber verdiği Kırşehirli Şeyh Süleyman vakfiyesinin 697 tarihli bir suretidir. Coşan, bu vakfiyede geçen "fi nâhiyeti'l-Hâcc Bektaş kuddise sırruhû" ibaresinin sonundaki "kuddise sırruhû" kelimelerine istinaden 697 yılı Muharrem ayında başlarında yazılmış bu vakfiye tarihinde Hacı Bektaş'ın ölmüş bulunduğuna hükmeder (trsz.: XXIV, XXV).

Coşan'ın ikinci dayanağı, yine yukarıda, ilk defa Gölpınarlı'nın haber verdiği bir yazmadaki nottur. Coşan bunu, Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesinde "şahsen incelediği" 14-15 numaralı yazmada gördüğü bir kayıt olarak aktarır. Yine Gölpınarlı'da geçen, bir *Vilayet-nâme* yazmasındaki Hacı Bektaş'ın 63 yıl yaşadığı, 606'da doğup 669'da vefat ettiği notunu nakleder (trsz.: XXV).

Ahmet Yaşar Ocak ise *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Hacı Bektaş" maddesinde Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi hakkında;

"Öyle görünüyor ki Hacı Bektaş Veli, zaman zaman bazı Moğol idarî otoritelerine karşı çıkmak durumunda kalmış olsa da Sulucakarahöyük'teki mütevazî zaviyesinde bu şekilde ömrünü tamamlamıştır. 691 (1292) tarihli bir vakfiye kaydında kendisinden 'merhum' diye bahsedildiğine göre (Birge, s. 41) bu tarihten önce muhtemelen 669'da (1271) vefat etmiştir." (1996: 456-57)

demektedir.

Ocak'ın 691 tarihli vakfiyede Hacı Bektaş'tan merhum diye bahsedildiğinden başka bir belgeden söz etmediği hâlde 669 yılında ölmüş olması gerektiği kanaatine nasıl vardığı anlaşılammaktadır. Ancak madde metninde bahsetmediği Gölpınarlı'nın verdiği bilgiye istinaden o tarihi yazdığı tahmin edilebilir.

Görüldüğü gibi 669 (1270/71) tarihini veya o civarda bir tarihte ölmüş olması gerektiğini söyleyenlerin somut dayanakları şunlardır:

- a) 691, 695, 697, 706 tarihli bazı vakfiyelerdeki kimi ibareler
- b) Birkaç yazma esere kaydedilen 669 yılında vefat ettiğine dair notlar
- c) 718 (1318/19) tarihinde yazılan *Menâkıbu'l-ârifin*'deki ifade tarzı

Hacı Bektaş'ın hicrî 669 tarihinde öldüğü veya mezkûr vakfiyelerin yazıldığı tarihlerde hayatta olamayacağına dair tezlerin çok sağlam olmadığını düşünüyoruz. Bunların neden sağlam dayanaklar olmadığını, tespit ettiğimiz bu üç başlığı tek tek ele alarak ifade etmeye çalışacağız.

- a) 691, 695, 697, 706 tarihli bazı vakfiyelerdeki kimi ibareler:

Söz konusu vakfiyelerden Hacı Bektaş'ın o tarihte ölmüş olduğuna dair çıkarımların iki açıdan yapıldığını görüyoruz. Bu iki gerekçeyi sırasıyla değerlendirelim.

1. Vakfiyelerde Hacı Bektaş'tan “merhum” diye bahsedilmesi veya onun “kuddise sırruhû” duasıyla anılması: Bir vakfiye veya vakıfnamede bir şahıs için merhum veya benzeri ifadelerin kullanılması vakfiyenin düzenleniş tarihinde onun hayatta olmadığına tam bir delil teşkil etmez. Zira vakfiye metinlerinin, özellikle de XIII-XIV. yüzyıl gibi çok eski dönemlere tarihlenmiş vakfiyelerin hemen tamamı istinsah suretlerdir; yani vâkıfın vakıf tarihinden çok sonraları çoğaltılmıştır.¹⁰ Bu itibarla aslında vakfın düzenleniş tarihinde hayatta olan biri için vakfiyenin muahhar suretlerinde “merhum” veya “kuddise sırruhû” yahut benzer manalarda dua cümleleri kullanılması normaldir.¹¹ Metni çoğaltan kişi, kopya ettiği tarihte hayatta olmayan bir din veya tarikat büyüğü için teberrüken bu eklemeyi yapabilir.¹²

Kimi çalışmalarda, Hacı Bektaş'ın adının geçtiği bazı vakfiyelerde adın sonunda “Allah onun sırrını kutsasın/mübarek etsin” anlamına gelen “kuddise sırruhû” duasının kullanılması da bir dayanak olarak kabul edilmiştir. Ancak burada temel problem mezkûr vakfiyenin/vakfiyelerin orijinal olup olmaması meselesidir. Mesela pek çok araştırmacının kullandığı Kırşehirli Şeyh Süleymân-ı Veli vakfiyesinin aslının nerede olduğu bilinmemektedir. Coşan'ın tezine esas olan vakfiye sureti, bizim de kullandığımız 6 c.e. 1324/28 Haziran 1906 tarihinde kayda geçirilmiş (bk. Coşan, trsz.: XXIV, 25 numaralı dipnot) bir kopyadır. Dolayısıyla “kuddise sırruhû” da “merhum” ibaresi de geçse -yukarıda izah ettiğimiz sebepten- bu hususta sahil belge olarak kabul edilemeyeceği ortadadır.

2. İki vakfiyede Karahöyük'ten “Hacı Bektaş kazası” veya “Hacı Bektaş nahiyesi” olarak bahsedilmesi: Evvelâ şu tespiti yapmak gerekir: Burada anılan vakfiyelerde “Hacı Bektaş” ibaresi şahıs ismi yani Hacı Bektaş Veli'nin adı değil, vakıf arazilerinin yerlerini gösteren “kazâ-yı el-Hâc Bektaş veya “nâhiyetü'l-Hâc Bektaş” şeklinde coğrafi-idari yer adı olarak geçmektedir. Osmanlı devlet yapısı içindeki idari bölünmeler olan “kazâ” ve “nâhiye” tabirlerinin bu tarihlerde yazılmış bir vakfiyede geçmesi mümkün değildir.¹³ “Osmanlı öncesinde Selçuklular'da bu ad [kazâ] altında idarî bir birim bulunmamaktadır. Tamamen Osmanlılar'a has bir idarî yapılanma olan kazânın coğrafi bir bütünlüğe sahip idarî bölge haline gelişi XVII. yüzyıldan itibaren tam olarak belirginleşmiştir. (Baykara, 2002: 119)” Kaza adının coğrafi bölge olarak kullanılması biraz daha eskiye gitse de XVI. yüzyıldan önceye dayalı böyle bir tespit de ortada yoktur (bk. Baykara, 2002: 119-120). Keza “nâhiye” için de bir idarî birim olarak aynı şeyleri söylemek mümkündür. İlhan Şahin (2006: 307), nahiye tabirinin kullanımının XV. yüzyıla kadar gittiğini belirtmekle birlikte o dönemde nahiye tabirinin bazen vilâyetin eş anlamlısı olarak bazen de vilâyetten daha geniş bir bölgeyi tanımlayan bir yerleşimi ihtiva edecek manada kullanıldığını kaydetmekte, XV. yüzyıl öncesinde bu tabirin tespit edilemediğini ifade etmektedir.

Hacıbektaş adının XIII. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış belgelerde “kaza” veya “nâhiye” olarak geçmesi mümkün olmadığı gibi o tarihlerde Sulucakarahöyük'ün¹⁴ adının Hacıbektaş olması da akla uygun değildir. Bu sebeple adı geçen vakfiyelerin

müstensah (kopya) nüshalar olduğuna kuşku yoktur. İstinsah eden (kopya eden) kişilerin, bir yer adı olarak da geçse Hacı Bektaş adının sonuna tazim ve rahmet ifade eden bazı dua ifadeleri ilâve etmeleri gayet tabiidir.

Bu vakfiyelerin sahihliği veya orijinallığı meselesi konunun vuzuha kavuşması için çok mühimdir. İzah ettiğimiz “Hacı Bektaş kazası” veya “Hacı Bektaş nahiyesi” tutarsızlığından başka, şu hususa da dikkat çekmek isteriz. Bu vakfiyeleri, Hacı Bektaş’ın ölüm tarihini belirlemede temel referanslarından biri olarak kullananların değerlendirdikleri vakfiyelerden biri yukarıda zikredilen Ahi Evran vakfiyesidir. Ali Emîrî’nin sık sık atfı yaptığımız makalesinde kısa bir bölümünü aktardığı bu vakfiye tam metin olarak ilk defa Muallim Cevdet tarafından yayımlanmış (1932: 279-282), Cevat Hakkı Tarım ise *Tarihte Kırşehir-Gülşehir* adlı eserinde de söz konusu vakfiyenin Türkçeye tercümesini yayımlamıştır (1948: 83-85). Bu çalışmalarda görüleceği üzere vakıf şartlarından biri de “Cuma ve pazartesi geceleri mescidde namaz kılınması, Yasin suresinin okunması, zikir yapılması ve Şeyh Hamîd-i Veli’nin evrânının okunmasıdır (Tarım, 1948: 84; Muallim Cevdet, 2008: 313; Köksal vd., 2008: 160-161, 180-181,). Tarihte Şeyh Hamîd-i Veli diye bilinen tek mutasavvıf Somuncu Baba adıyla maruf zattır. Hicrî 815 (1412-13) yılında vefat ettiği bilinen Şeyh Hamîd-i Veli’nin adı 676 (1277-78) yılında yazılan bir vakfiyede geçemeyeceğine göre oldukça muahhar bir nüsha olan bu vakfiyeye dayanarak yapılan çıkarımların sahihliğinin de haleldar olacağı şüphesizdir.¹⁵

Yine dayanak olarak gösterilen belgelerden olan Şeyh Süleyman-ı Kırşehri vakfiyesi de -konumuz açısından- bazı problemlerle maluldür. Zira eldeki vakfiye sureti, hâlen Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nde (Nu: 595, Sayfa: 31, Sıra: 27) bulunan 6 Cemâziyyevvel 1324 (28 Haziran 1906) tarihiyle kaydedilmiş bir surettir (bk. resim 1) ve orijinalinin nerede olduğuna dair bilgimiz yoktur. Bu vakfiyeyi kullananların vakfiyenin nerede bulunduğunu belirtmedikleri için bir belirsizlik olmakla birlikte -başka bir suret tespit edememiş olmamıza nazaran- onların da aynı belgeyi kullandıklarını tahmin ediyoruz. Yani bu vakfiye sureti de çok yakın bir tarihte istinsah edilmiş olduğu için burada “merhum” yahut “kuddise sırruhû” ibarelerinin geçmesinin de bir kıymeti yoktur.

Bu hususta çok da güvenilir kaynaklar olmadığı anlaşılan vakfiyeleri sahih/ orijinal olup olmadıklarına bakılmaksızın belge olarak kullanmanın ve bunlardan birtakım yorum ve çıkarımlara ulaşmaya çalışmanın yanıltıcı sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu kaynakları kullanırken tarihî tenkit süzgecinden geçirmek mecburiyeti vardır.

b) Birkaç yazma esere kaydedilen 669 yılında vefat ettiğine dair notlar:

Eflâkî’de anlatılan, Hacı Bektaş’ın müritlerinden İshâk’ı Konya’ya Mevlânâ ile görüşmeye göndermesi hadisesi (Ahmed Eflâkî, 1995: 597-600), Sahîh Ahmed Dede’nin *Mecmû’atü’l-tevârîhi’l-Mevleviyye*’sinde de geçmektedir. Ahmed

Dede'deki farklılık “Ve hicret-i nebeviyyenin 671 salinde[...]” (Zorlu, 2003: 192) cümlesiyle bu hadiseyi tarihlendirmesidir. Mevlânâ Celâleddîn'in ölümünden bir yıl öncesine tekabül eden bu tarih, Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak gösterilen 669 tarihinden iki sene sonradır. Yine Ahmed Dede (Zorlu, 2003: 193), Mevlânâ ile Hacı Bektaş arasında Mevlânâ'nın ölüm yılı olan 672 yılında vuku bulduğunu söylediği bir menkıbeye aktarır; ardından Mevlânâ'nın aynı yılda hastalanıp 68 yaşında olduğu hâlde vefat ettiğini kaydeder ki bu da 669'dan üç yıl sonrasına tekabül eder.

Baha Said Bey'in aktardığı oldukça dikkate şayan bir nottan da burada bahsetmek gerekir. Baha Said Bey (Görkem, 2006: 142-143), Mevlânâ Müzesi'nde bulunan bir *Menâkıb-ı Eflâkî* nüshasında -ki kendi çağının istinsahı imiş- Mevlânâ'nın 670'de vefat ettiği, Hacı Bektaş'ın da 670'de geldiği [ifadeden Anadolu'ya mı, Konya'ya mı, Kırşehir'e mi geldiği anlaşılıyor. MFK] ve hatta onunla görüştüğü yazmakta, diyor ve bunu da “İki Bektaşî, bir Mevlevî re'yiyle Hacı Bektaş'ın 670'de Kırşehir civarında bulunduğu malumdur.” şeklinde yorumluyor. Hâlbuki Mevlânâ'nın vefat tarihi sadece yıl değil günü ve ayıyla (5 Cemâziyelâhir 672/17 Aralık 1273) bilinmektedir. Tahsin Yazıcı'nın eserin dört nüshasını karşılaştırarak yaptığı tercümede Mevlânâ ile Hacı Bektaş münasebetine dair sadece burada değinilen rivayetler var. İkisinin *Menâkıbu'l-ârifin* ve *Vilâyet-nâme*'de de geçen dolaylı görüşmeleri yukarıda görüldüğü gibi Ahmed Dede tarafından 672 olarak tarihlenir. O bakımdan Baha Said'in üstelik Eflâkî'nin sağlığında yazılmış bir *Menâkıbu'l-ârifin* nüshasında bu görüşmenin bizatihi vuku bulduğu bilgisinin tarih kaydıyla mevcudiyeti hakikaten çok ilginç ve önemli bir tespittir. Ne var ki söz konusu nüshanın yerinin bildirilmemesi bu tespiti şüpheli kılmaktadır.¹⁶

c) 718 (1318/19) tarihinde yazılan *Menâkıbu'l-ârifin*'deki ifade tarzı: *Menâkıbu'l-ârifin*'in yazıldığında Hacı Bektaş'ın hayatta olmaması gerektiğini ilk söyleyen kişi Ali Emîrî'dir ki yukarıda da zikretmiştik. *Menâkıbu'l-ârifin*'de Hacı Bektaş adı iki yerde geçer (Ahmed Eflâkî, 1995: 1/597, 600; 2/59-60). Ali Emîrî, “hayatta olmadığı anlaşılıyor” çıkarımının gerekçesini belirtmez ancak muhtemelen Eflâkî'nin anlatımında kullandığı geçmiş zaman sigası bu kanaate sebep olmuş olmalıdır. Fakat müellifin ölmüş kimseler için çoğunlukla kullandığı “Allah rahmet eylesin” vb. dua cümlelerini Hacı Bektaş için her iki yerde de söylememesi bu hususta istifham oluşturmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da –“*Menâkıbu'l-ârifin*'in yazıldığı söylenen 718 tarihi eserin tam telif tarihi midir?” sorusudur. Eseri Türkçeye tercüme eden Tahsin Yazıcı, “Müellifin ilk defa 718 h. / 1318-19 m. de Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle başlayıp bir yıl içinde ikmal ettiği ve *Menâkıbu'l-ârifin* ve *Merâtibü'l-kâşifin* adını verdiği bu eseri uzun yıllar derlediği malumatın da ilâvesi ile ikinci redaksiyonu 754 h. / 1353 m. de sadece *Menâkıbu'l-ârifin* adıyla tamamlanmıştır.” (Ahmed Eflâkî, 1995: 14-15) demektedir. Dolayısıyla sadece *Menâkıbu'l-ârifin*'deki sigalardan hareketle bir karar vermenin mümkün olmadığı ortadadır. Buna dayanarak bir

öngöründe bulunabilmek için eserin bütün nüshalarındaki ilgili bölümlerin mukayeseli tespiti gerekmektedir.

3. Sadece bir kaynaktan geçen bir tarih: 672 (1273/74)

Araştırmalarımız esnasında, önemine binaen üzerinde hayli uzun durduğumuz 669 tarihine çok yakın bir tarihi gösteren bir kayda rastladık. İBB Atatürk Kitaplığı K. 0270 numarada kayıtlı mecmuada (31b) Hz. Ebû Bekir'den başlayıp Hicri 1150 tarihine kadar ölen bazı din büyükleri, meşayih ve ulemanın ölüm tarihleri arasında "Hacı Bektaş: 672" (1273/74) tarihi de kayıtlıdır (bk. Resim 2). Müellifin neye istinaden verdiğini bilmediğimiz 672 tarihi bugüne kadar tespit edilmemiş tarihlerden biridir.

4. "Bir rivayette" 722 (1322/23)

Bu tarih, Hacı Bektaş'ın ölüm yılının esas 728 olarak gösterildiği İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 11a sayfasında farklı rivayetler de sayılırken zikredilmektedir: ve "... ba'zî rivâyetde yedi yüz yirmi ikidir (722) didiler. Kabr-i şerifleri Kırşehir'de Karacayük'dedir" (bk. Resim 3).

Sadece bir eserde tespit edebildiğimiz bu tarih de ilk defa burada zikredilmektedir.

5. Alevi-Bektaşî geleneğinde yaygın tarihlerden biri: 723 (1323/24)

723 tarihi (1323/24) ebced hesabına göre "Bektaş" (بكتاش) kelimesine tekabül etmektedir. Birkaç kaynaktan Hacı Bektaş Veli'nin ölüm yılı olarak bu tarih gösterilir ki tespit edebildiklerimiz şunlardır:

a. "Milli Kütüphane (Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp.) 06 Hk 4280 numarada *Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Veli* adlı eserin başında kayıtlı not (2a):

"Hazret-i Pîr Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Veli sülâle-i tâhireleri Hazret-i Muhammedü'l-Mustafâ'ya münthâ olup tevellüdünden dâr-ı bekâyâ rihleti ve postunda kangı zâtlar kuûd etmişdir ve zamân-ı hayâtlarında ba'zî kerâmetlerini beyân eden risâledir. Ma'lûm ola.

Tevellüd-i Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Veli: Sene 660

Hayât-ı dünyevîleri: 63

723

Kelime-i Bektaş vefâtî târihi olmağla hisâb-ı ebced dahi Bektaş lafzında yedi yüz yirmi üç aded olduğun 'urefâ beyân buyurmuşlardır. (bk. Resim 4).

b. İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349 numarada kayıtlı ve Bektaşî şairlerin şiirlerini içeren bir *Mecmû'a-i Eş'âr* içinde yer alan *Cedd-i Pâk-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli* başlıklı risalede (7b-8a) Hacı Bektaş hakkında bilgi verilirken 723 yılında 63 yaşında olduğu hâlde öldüğü kaydediliyor:

“[...] Nihâyet diyâr-ı Rûm’a gelüp el’ân Ankara vilâyetinin Kırşehir sancağı dâhilinde Suluca Karaöyük nâm mahalde tavattun idüp orada ikmâl-i enfâs-ı muaddede ile yedi yüz yigirmi üç târihinde altmış üç yaşında olduğu hâlde irtihâl-i dâr-ı bekâ itmişdir.”¹⁷ (bk. Resim 5).

c. İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz. 1674 numarada *On İki İmâm ve On Dört Ma’sûm* adıyla kayıtlı eserdeki kayıt (7a):

“Tarikat-i Aliyye-i Bektaşîyye Hünkâr el-Hâc Bektaş-ı Veli

Vilâdet: 630

Ömür: 93

Vefât: 723” (bk. Resim 6)

d. Aynı bilgiyi Baha Said, Hacıbektaş Kütüphanesi resmî kayıtlarına ait haşiyelerden birinde tespit etmiştir. Burada da 660’ta doğduğu, yukarıdaki mecmuada görüldüğü gibi 63 yıl yaşadıktan sonra 723’te öldüğü (Görkem, 2006: 261) kayıtlıdır.

e. İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 415 numarada kayıtlı *Mecmû’atü’r-resâil*’de (2b) Hacı Bektaş’ın ölüm tarihine dair rivayetler sıralanırken “Ve ba’zı kavilde târîh-i vefâtü ‘Bektaş’: 723” notu da eklenmiştir (bk. Resim 3).

f. Gölpınarlı (1953: 304), Galata Mevlevihanesi’nin son şeyhi Ahmet Celaleddin Baykara’nın babası Mısır şeyhi Azmi Efendi’nin *Râf’i’u’s-ş-şikâk* adlı Türkçe eserinde Hacı Bektaş’ın 723’te öldüğünü söylediğini bildirmektedir.

g. M. Esat Coşan (trsz.: XXIV, 20 numaralı dipnot), *Mir’âtu’l-makâsıd*’da da ölüm tarihinin 723 olarak kaydedildiğini haber vermektedir.

6. Zikredilmeyen bir tarih: 727 (1326/27)

Yukarıda, farklı rivayetleri bir arada gösterdiğini söylediğimiz İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû’atü’r-resâil*’de 727 yılı da rivayetler arasında anılır: “Ba’zı kavilde yedi yüz yirmi yedi” (bk. Resim 3)

7. Yeni bir tarih daha: 728 (1327/28)

Neye isnat ettirildiğini bilemediğimiz hicrî 728 tarihi de yine İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû’atü’r-resâil*’in 2b sayfasının altında şu şekilde geçiyor:

“Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Veli efendimizin vilâdet-i şerifleri Horasân’da Nişâbûr şehrinde hicretin 640 senesinde vâki’ olmuşdur. İrtihâlleri 728, ömr-i şerifleri 88 sene” (bk. Resim 7).

Yine aynı mecmuanın 11b sayfasında aynı tarihler, benzer ifadelerle şöyle kayıtlıdır:

“Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Veli -kuddise sırrahu'l-celî- efendimizin vilâdet-i şerîfleri Horasân'da Nişâbûr şehrinde hicret-i nebeviyyenin altı yüz kırkında vâkî' olmuştur. Müddet-i 'ömr-i şerîfleri seksen sekiz sene olup hicret-i nebeviyyenin yedi yüz yigirmi sekiz senesinde dâr-ı fenâdan dâr-ı 'ukbâya rihlet etmişdir.” (bk. Resim 3).

8. Bir başka tarih: 732 (1331/32)

Hilmi Ziya (Ülken), -bugün Millet Kütüphanesi olan- Emîrî Kütüphanesi'ndeki bir yazmada 732 tarihinin bulunduğunu ancak bunun Âşık Paşa'nın ölüm tarihi olabileceğini söylemektedir:¹⁸

“Mamafih buna mukabil Emîrî Kütüphanesi'ndeki yazma bir *Hadikatü'l-cevâmi'*den naklen 732'ye tesadüf ettiği zannedilen vefat tarihinin Âşık Paşa'ya aid olduğu söylenebilir. (Hilmi Ziya, 1340: 515)”

9. Bir Mevlevî kaynağına göre 733 (1332/33)

Önemli bir Mevlevî kaynağı olan Sahîh Ahmed Dede'nin (1738-1813) *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserinde (Zorlu, 2003: 161, 185, 190, 214, 215), Hacı Bektaş'a dair doğumundan Anadolu'ya gelişine, hacca gidişinden ölümüne kadar zengin denebilecek bir kronoloji vardır. Hiçbir Bektaşî kaynağında bu kadar ayrıntılı bilgi bulunmazken Mevleviyye tarihi olarak kaleme alınan bir eserde bu ayrıntıların yer alması ilginçtir.¹⁹ İlginç olan bir başka şey de hayatına dair doğumu vb. gibi bazı tarihlerin başka kaynaklarda da aynen geçtiği hâlde ebced karşılığı “Bektaşî” (بكتاشى) kelimesine tekabül eden 733 tarihinin ulaşabildiğimiz kaynakların hiçbirinde bulunmamasıdır. Eserin değişik sayfalarına serpiştirilen bu bilgileri kronolojik sıraya soktuğumuzda, Ahmed Dede'ye göre Hacı Bektaş Veli;

640 (1242/43) yılında Nişabur'da doğmuş,

23 yaşında iken [663 (1264/65) yılında] Yesevî dergâhının yedinci postnişini olmuş,

667 (1268/69) yılında hacca gitmiş,

670 yılı Muharrem ayının başlarında (Ağustos 1271) Anadolu'ya gelmiş²⁰,

726 tarihinde sultan Orhan tahta geçerken duasını etmiş²¹,

733 (1332/33) yılında, 63 sene yaşadığı Sulucakarahöyük'te 93 yaşında iken ölmüştür.²²

10. Bektaşî kaynaklarına göre Hacı Bektaş'ın vefatı: 738 (1337/38)

Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihi üzerine başta Bektaşî kaynakları olmak üzere, ciddi bir kesimin ittifak ettiği bir tarih de 738'dir. Ebced hesabıyla “Bektaşîyye” (بكتاشيه) kelimesine karşılık gelen bu tarihin miladi karşılığı 1337-38 yılları olup Orhan Gazi'nin saltanat yıllarına tekabül etmektedir.

Hacı Bektaş'ın bu tarihte öldüğü kaydedilen tespit edebildiğimiz kaynaklar şunlardır:

A) Yazmalar:

a. Tekfurdağlı (Tekirdağ) Hasan Cemalî Baba'nın (1836-1928) Milli Kütüphane, Yz A 3045 numarada kayıtlı *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Veli* adlı eserinin girişinde şu kayıtlar mevcuttur: (bk. Resim 8):

“Hazret-i Pîr'in vilâdeti ‘mürüvvet’: 646,
 Horasân'dan Rûm'a teşrifleri ‘rikkat’ 680²³
 Müddet-i ‘ömrleri ‘Muhammed’ 92
 ‘Bektaşîyye’ târîh-i asvab-ı rihletidir 738”

b. Baha Said Bey (Görkem, 2006: 260), “Bektaşîler” başlıklı makalesinde 738 yılının vefât tarihi olduğunda ısrar eder. Bunu teyiden Hacı Bektaş Kütüphanesi'ndeki bir *Vilâyetnâme* nüshasında “640'da doğdu, 670'de Rûm'a geldi” notunun bulunduğunu; bir hâl tercümesi varakasında aynı bilgilere ilâveten 738 yılında çocuksuz olarak öldüğünün kaydedildiğini bildirir.

c. Baha Said (Görkem, 2006: 261), Hacı Bektaş'ın Orhan Gazi döneminde de yaşadığını vurgulayarak yine Hacı Bektaş Kütüphanesi'nde mahfuz 1179 Recep ayında istinsah edilen bir başka *Vilâyetnâme* nüshasında da “Bektaşîyye: 738” sözünün onun vefat tarihi olarak kaydedildiğini vurgular.

d. John Kingsley Birge (1991: 36), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde tespit ettiği bir *Yunus Emre Divanı*'nın iç kapağında Hacı Bektaş'ın 645 veya 646'da doğduğu, 680'de Horasan'dan Anadolu'ya geldiği ve 738 tarihinde öldüğü kaydından bahseder.

e. XIX. yüzyıl müelliflerinden Yusuf Ziya Yozgadî'nin, *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* adlı eserinde de (Özger, 2011: 137) Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi “Bektaşîyye” kelimesinin ebced değeri olan 738 yılı olarak gösterilir.

f. Abdülbaki Gölpınarlı (1958: XXIV), “büyük bir emekle 1291'de (1874/75) bütün tarikatlerin silsilelerini toplayıp bir Silsile-nâme meydana getiren” Derviş Mehmed Şükrü'nün Bektaşî silsilesini gösterirken Hacı Bektaş adının altına “Bektaşîyye” sözünü ve bu sözün tutarı olan 738 tarihini koyduğunu kaydeder.

g. Bendeki bir cönkte (Yz. 164-C. 25, 182a) “Der-beyân-ı Silsile-i Tarikat-i Aliyye-i Bektaşîyye” başlığı altında verilen silsile “Sultânu'l-ârifin gavsu'l-vâsilin pîr-i erkân-ı tarikat Hâcî Bektaş-ı Veli -kaddesallâhu sırrahu'l-celî- vefât sene 738” kaydıyla başlamaktadır (bk. Resim 9)

B) Matbu eserler

a. Ahmed Rıfkî'nın *Bektaşî Sırrı* adlı eserine göre (1325: 21) Hacı Bektaş, 645 yılında Nişabur'da doğmuştur. Babası'nın adı İbrahim, annesinin Hâtem'dir. Yine bu eserde Osmanlı hanedanının ikinci padişahı Sultan Orhan'ın kendisini dergâhında ziyaret ettiği ve yeniçeri ocağının açılışına kendilerini davet ettiği, hatta “yeniçeri” adının da Hacı Bektaş tarafından verildiği kayıtlıdır (Ahmed Rıfkî: 1325: 24). A. Rıfkî'ya göre (1325: 27) Hacı Bektaş “yedi yüz otuz sekiz [738] târîh-i hicrîsinde tekycgâh-ı dünyâdan uzletgâh-ı bekâya rihlet” eylemiştir ve “Bektaşiyye” lafzı ölüm tarihini verir.

b. Ahmed Celâleddin Efendi (1328: 36), *Bektaşî Sırrı Nâm Risâleye Müdâfaa* adlı eserinde Hacı Bektaş'ın 645 sene-i hicrîsinde Nişabur'da doğduğunu, 680 yılında Hacım'la birlikte Anadolu'ya gelerek Kırşehir'e bağlı Sulucakarahöyük'e yerleştiğini ve 738 tarihinde vefat ettiğini yazar.

c. Şeyh Baba M. Süreyyâ da (1330: 16-17), *Bektaşîlik ve Bektaşîler* adlı eserinde şöyle diyor:

“Benim pîr-i mükerrerim hicretin 645 inci senesinde Horasân muzâfâtından Nişâbü'r şehrinde mehd-ârâ-yı âlem-i vücûd olmuştur. (...) Hicretin 680 inci yılında diyâr-ı Rûm'a hicret ederek Ankara vilâyetinin Kırşehir kazasının 'Hâcım', nâm-ı diğerle Karaöyük kasabasına gelüp orada kendi nâmlarına bir dergâh binâ ve güşâ ederek (...) Pîrimin âlem-i cemâli teşrifleri 738'de vukû' bulmuştur.”

d. Müncî Baba'nın *Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşiyye* adlı eserinde (1338: 13), hicretin 640. senesinde “Ankara vilâyetinin Kırşehir kazâsının Hacım (Suluca Karaöyük) nâhiyesine” gelip orada kendi namlarına dergâh açtığı ve 738'de “âlem-i cemâle” vasıl olduğu kayıtlıdır.

e. Esat Coşan (trs.: XXIV), *Tıbyânu'l-vesâil ve Ikdu'l-hakâyık* adlı eserlerde ölüm tarihinin 738 olarak kaydedildiğini bildirir.

f. Bu bahiste bir başka dikkat çekici kayıt da *Âşık Paşazâde Tarihi*'ni neşreden Müze-i Hümayûn müdür muavini Âlî Bey'e aittir. Eseri neşrederken yer yer kendi notlarını da ekleyen Âlî Bey'in (1332: 205) bu notlarından biri de Hacı Bektaş'tan bahsederken peş peşe düşüğü dipnotlardaki şu bilgilerdir:

“Müddet-i hayatları: Muhammed 92; târîh-i irtihâlleri Bektaşiyye 738'dir.”

“Hazret-i Bektaş, hâl-i hayâtında Sultân Orhan tarafından kendisine binâ edilen dergâhın meşihat ve tevliyetini Hatun Ana'nın hocası İdrîs'den mütevellid evlâdına vasiyet etmiştir.”²⁴

Bu tarihle ilgili olarak Abdülbaki Gölpınarlı'nın (1953: 304) “Çünkü Vilâyetnâme onun 738'de öldüğünü söyler.” dediği notunu da düşelim.²⁵

Bunlardan başka, açık bir tarih zikredilmediği hâlde, verilen bilgilere göre Hacı Bektaş'ın vefatının 738 tarihi veya bu civarda olduğu tezini destekleyen kaynaklar vardır. XVI. yüzyılın ünlü isimlerinden Matrakçı Nasuh'a (öl. 1564) göre (İnan, 2019: 135) Orhan Gazi "ak börk"ünü Hacı Bektaş Veli'nin elinden giymiştir:

"Bir gün Orhan'a karındaşı eyitti: 'Sen dahi âlemde bir nişân ko, leşkerüne kızıl börk giydür ve sen ak börk giy' didi. Orhan dahi ma'kül kardaşının sözün tutdı, leşkerine kızıl börk giydürdi. Ol zamânda Hacı Bektaş Sultân vardı, ana varup Orhan dest-i tevbe eyledi ve andan bir ak börk giydi ki ak börk ol zamandan kaldı."

Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-ahbâr*'ının tanzim şekli tabaka usulü üzerinedir. Her padişahın dönemindeki olaylar anlatıldıktan sonra o dönemde yetişen bilgin (ulemâ), devlet adamı (ümerâ), şeyhler (meşâyih) ve şairlerin (şuarâ) hâl tercümeleri ile bunların çalışmaları ve eserlerine dair bilgiler verilir. Âli "... Kisvet-i Bektaşî didükleri anun târihinde Hacı Bektaş-ı Veli kuddise sırruh işâretiyle vukû' bulmuşdı. (Uğur vd., 1997: 1/1: 70)" diye bahsettiği Hacı Bektaş'ı "Orhan Gâzî ricâli" arasında sayar. Sadece Hacı Bektaş Veli değil Ahi Evran-ı Veli de eserde Sultan Orhan devri meşâyih arasında biyografisi verilen kişilerdendir.

Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Nu. 3484'de kayıtlı bir *Mecmû'a-i Eş'âr*'ın 34a sayfasında da bunu teyit eden notlar mevcuttur. Mecmuada Orhan Gazi'nin doğum ve cülus tarihi verildikten sonra devrindeki ümerâ (komutanlar), ulemâ (bilginler) ve meşâyih (şeyhler) isimleri kaydedilmiştir. Hacı Bektaş ve Ahi Evran da Orhan Gazi dönemi şeyhleri arasında sayılmaktadır (bk. Resim 12).

İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada *Risâle-i Tasavvuf* adıyla kayıtlı eserde de (27a-b) Hacı Bektaş Veli'nin Orhan Gazi zamanında şöhret bulduğu, yeniçeri dizerek Sultan Orhan'la birlikte Rum diyarlarını fethettiği ve yine Sultan Orhan zamanında vefat ettiği, Orhan'ın da katıldığı cenaze merasimiyle Kırşehir'e yakın Sulucakaröyük'te defnedildiği bilgileri mevcuttur:

"Sultân Orhan Gâzî zamânında Hacı Bektaş-ı Veli şöhret bulup yeniçeri düzüp Rûm diyârlarını Orhan Gâzî ile ma'an feth idüp..." [...] "Hacı Bektaş-ı Veli Sultân Orhan vaktinde merhûm olup Orhan Gâzî Hacı Bektaş-ı Veli cenâzesinde hâzır olup Kırşehri'ne yakın Sulucakarâyük karyesi içinde defn itdiler." (bk. Resim 10-Resim 11).

Latîfi (1314: 44), Âşık Paşa'dan bahsederken, onun Sultan Orhan zamanında Anadolu'ya geldiğini ve Hacı Bektaş'la "muâsır ve musâhib" olduğunu kaydeder.²⁶ Müştakîmzâde Sadeddin Efendi (yz.: 358a), bu yakınlığı "Âşık Paşa'nın Hacı Bektaş'ın halifesi" olduğunu söyleyerek daha da ileri götürür. Keza *Âşıkpaşazâde Tarihi*'ni neşreden Âli Bey, Hacı Bektaş bahsinde düştüğü dipnotunda, "Müverrihin ceddî Âşık Paşa, Hazret-i Hacı Bektaş-ı Veli'nin sohbet mürîdi olduğu âmme-i müverrihinin masadakkıdır." (1302: 206) diyerek ikisi arasındaki münasebeti bütün tarihçilerin doğruladıklarına işaret eder. Ayvansarayî'ye göre de (Derin-Çabuk, 1984: 109) Âşık Paşa Hacı Bektaş'ın halifesidir. Hatta Âşık Paşa'nın vefat tarihi olan 733'ün

ebcedde Bektaşî (بكتاشى) lafzına tekabül ettiğinin altını da özellikle çizer.²⁷ Ayvansarâyî (Derin, 1978: 163), bir başka eseri olan *Mecmû'a-i Tevârih*'te de bu bilgiyi tekrarlar.

Bu bilgileri Köprülü “sonradan uydurulmuş” (1965: 702), İsmail Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak ise “imkânsız” (1984: LVIII) olarak değerlendirirler.

Âşık Paşa ile Hacı Bektaş'ın görüşmüş olmalarının konumuzla ilgisi ve önemi şudur: Âşık Paşa hicri 670 yılında (1271/27) yılında doğmuş, 13 Safer 733 / 3 Kasım 1332 günü vefat etmiştir. 669 tarihi doğru ise Hacı Bektaş Veli, Âşık Paşa doğmadan bir yıl önce ölmüştür; yok eğer bu görüşme vaki olmuşsa Hacı Bektaş'ın 669 yılında ölmesi mümkün değildir.

Bu hususta ilginç bir kaynak da Üsküdarlı Hâşim Baba'nın (ö. 1782) *Ankâ-yı Maşrik* adlı eseridir. Esasen cifr ilmine dair olan bu risalede Hâşim Baba konunun uygun bir yerinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili bir menkıbeyi aktarır. Buna göre Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya yüz tutması üzerine Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran-ı Veli ve Şeyh Edebalı bir araya gelirler. Devletin başına Osman Bey'in getirilmesi hususunda ittifak ederler. Osman Gazi'yi çağırarak ondan istihareye yatmasını isterler. Osman Bey istihare uykusunda bir rüya görür. Bu rüya, *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde anlatılan rüyanın hemen hemen aynısıdır: Şeyh Edebalı'nın koynundan doğan güneş Osman Gazi'nin koynuna girer ve Osman Gazi'nin göbeğinden bir ağaç biter. Bu ağacın dalları doğu ile batı arasını kaplar. Âşıkpaşazâde'nin anlattığı rüya ile *Ankâ-yı Maşrik*'ta geçen rüya arasındaki temel farklılık, Âşıkpaşazâde'de -ve ondan mühlhem diğer bazı tarihlerde- sadece Edebalı varken bu rüyada Hacı Bektaş'ın Osman Bey'e kuşak, Ahi Evran'ın da kılıç kuşatmasıdır. Osman Bey uyanıp rüyasını anlattıktan hemen sonra, istihareye yattığı çadır içinde rüyada gördükleri aynen gerçekleşir. Hacı Bektaş ona kuşak, Ahi Evran kılıç kuşatır; Edebalı da kızını Osman'a verir. Bu rivayet, görebildiğimiz kadarıyla başka kaynaklarda geçmiyor. Hâşim Baba'nın, Osman Bey'in devletin başına geçişinin bu sayede olduğunu “Bu gâzî saltanatı râyegânca aldı.” ibaresiyle vurgulaması dikkat çekicidir. Saltanat dizginlerinin kendisine “zahmetsizce” teslim edildiğinin vurgulanışı, Osman Bey'in, devletini kendi gücüyle veya başka etkenlerle değil, Hacı Bektaş, Ahi Evran ve Şeyh Edebalı'nın “himmet”leriyle kurduğunun altının çizilmesi demektir. Bu açıdan bakılınca *Ankâ-yı Maşrik*'i Bektaşilerin devletin tesisindeki manevî rolünü ve onların devletin bir anlamda varlık sebebi olduklarını ortaya koymaya çalışan bir metin olarak görmek mümkündür.²⁸

Bütün bunlardan başka 1558 yılında kaleme alınan *Şakâyıku'n-nu'mâniyye*'de Hacı Bektaş'tan I. Murad döneminde (1362-1389) yaşayan şeyhler arasında bahsedilmesini (Taşköprülüzâde, 2019: 52) de “en uç tarih” olarak kaydetmek gerekir. Şakâyık müellifinin bu bilgisinin kaynağı muhtemelen *Vilâyetnâme* olmalıdır. *Vilâyetnâme*'ye göre (Duran, 2010: 885, 887; Köksal 2018: 524-525) o vefat ettiğinde Osmanlı tahtında Sultan Murâd vardır:

Çünkü Sulţān dünyadan itdi gūzer

Dünya halkına irişdi bu haber

Ol zamānda şāh-ıdī Ğāzī Murād

Milk-i Rūm'da ider-idi 'adl ü dād

[...]

Bursa'da oturur-iken pādīşāh

Hācī Bektaş öldüğinden oldı āgāh

Çok te'essūf eyleyüp ağladı şāh

Hāsret odına ciger dāğladı şāh

Firdevsî'den mülhem olarak Nihānî'nin manzum *Vilâyetnâme*'sinde de geçen (Kurtoğlu, 2015: 480) bu anlatının doğru olması elbette ihtimal dâhilinde değildir. Zira Hacı Bektaş'ın vefatının Murad Gazi'nin tahta geçtiği 1362 yılında vuku bulunduğunu farz etsek bile, bunun çok uzak ve makul olmayan bir tarih olduğu açıktır.

11. Sonuç

Hakkındaki onca eski-yeni kitap, menkıbe, vakıf kayıtları ve muhtelif yazma eserlere düşürülen notlara rağmen Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi meselesi hâlâ sis perdeleriyle örtülüdür. A. Yaşar Ocak'ın bu belirsizliği “hakkındaki yetersiz tarihî bilgilerle menkıbelerin yarattığı çift yönlü (tarihî-menkıbevi) şahsiyetinin birbiriyle uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. (1996: 455)” şeklinde açıklamasının isabetli bir tespit olduğunu düşünüyoruz.

Belirleyebildiğimize göre, türlü kaynaklarda, bu büyük Türk mutasavvıfının ölümüne dair yukarıda her biri ayrı ayrı gösterilen dokuz ayrı tarih mevcuttur. Bu tarihler şöyledir:

669 (1270/71), 672 (1273/74), 722 (1322/23), 723 (1323/24), 727 (1326/27), 728 (1327/28), 732 (1331/32), 733 (1332/33) ve 738 (1337/38).

“En uç tarih” vurguladığımız *Vilâyetnâme* ve *Şakâyıkü'n-nu'mâniye*'de geçen I. Murad döneminde öldüğü rivayetini bir tarafa koyacak olursak, bu tarihlerden ilki ve sonuncusu arasında hicrî takvime göre yaklaşık 70 yıl gibi ciddi bir fark vardır. Asıl garip olan, diğer tarihler üzerinde kayda değer bir tartışma hatta yorum yapılmazken birbirine en uzak bu iki tarih, yani hicrî 669 ve 738 tarihlerinin, üzerinde en çok yazılıp çizilen, konuşulan, tartışılan ve muhtelif çevrelerce doğru olduğu kabul edilen iki tarih olmasıdır. Bu ikisinin üzerinde özellikle durmamızın sebebi budur.

Mevcut tarihlerden bazıları, tarihî gerçeklikten ziyade esatirî/mistik manalar (da) ifade etmektedir. Şöyle ki, yukarıda da ifade edildiği gibi bu dokuz tarihten üçü ebcelele hesabıyla ilişkilidir: 723 tarihi “Bektaş”; 733 tarihi “Bektaşî”, 738 tarihi ise “Bektaşîyye” kelimesinin ebcelele karşılıklarıdır. Bu sebeple bu tarihlere “gelenek içinde uygun düşürölüp uydurulmuş” nazarıyla bakılabilir. Ancak diğerelele tarihlerin bazılarında da benzeri durumlar vardır. Mesela Hacı Bektaş’ın vefat tarihini 669 olarak gösteren kaynakların ikisinde 606’da doğduğu, 63 sene yaşadığı ve 669 senesinde öldüğünün kaydedildiğini ifade etmiştik. Keza 723 ve 733 tarihini veren kaynaklarda da 63 sene yaşadığı belirtilir. 63 yaş Hz. Muhammed’in ömrü olduğuna göre ebcelele hesaplı tarihler gibi bunların da denk getirilerek tespit edilmiş olması akla gelmektedir. Aynı şekilde bazı kayıtlarda 92 yıl olarak gösterilen ömür süresi de “Muhammed” lafzının ebcelele karşılığıdır.

Bu çalışmada, ulaşabildiğimiz eserlerde ve kaynaklarda Hacı Bektaş’ın ölümüne dair tespit edebildiğimiz bilgileri ortaya koyarken objektif olmaya gayret ettik. “Genel kabul gören tarih” olarak ifade ettiğimiz 669 hicri tarihinin üzerinde çok durmamız, bu tarihin doğru olmadığına dair bir peşin kabulün sonucu değil, bu tarihi neredeyse kesin bir tarih gibi gösterenlerin sundukları delillerin yeterince inandırıcı olmaması dolayısıylaıdır. Başta Âşıkpaşazâde olmak üzere, Osmanlı beyleriyle Hacı Bektaş’ın görüşmesini kabullenmeyen müverrihlerin, bu buluşmaya itirazlarının kronolojik noktada olmamasının altını bir kez daha önemle çizmek gerekir. Sıhhatine güvenilir tarihî verilerin bulunmadığı, biyografik kaynakların yetersiz kaldığı durumda menkıbeler, vilayetnâmeler gibi destanî-folklorik malzemeyi de -ilmî tenkit süzgecinden geçirmek kaydıyla- göz önüne almaktan başka yol kalmamaktadır. Bu itibarla gerek *Vilâyetnâme*’deki gerek *Ankâ-yı Maşrık*’daki gerekse burada sunduğumuz bazı yazmalarda yer alan menkıbe tarzı notları yok saymak, “uydurma” diyerek kestirip atmak kolaycılık olacaktır.

Bütün bu bilgiler çerçevesinde kendi kanaatlerimizi de ifade edecek olursak şunları söyleyebiliriz: Bize göre -kuvvetle muhtemeldir ki-, Hacı Bektaş Veli’nin ölümü hakkında söylenen bu tarihlerin hiçbiri doğru değildir. Yazı içinde görölebilecek muhtelif gerekçelere dayalı olarak, üzerinde ittifak edilen tarihlerden 669 (1270/71) yılının erken, 738 (1337/38) tarihinin ise uzak bir tarih olduğunu düşünölürüz. Hilmi Ziya’nın (1340: 516) “Hacı Bektaş” başlıklı makalesinde “Şeyhin zamân-ı vefâtını kat’î sûrette ta’yîn edememekle beraber 700 (1300-01) senelerine tesadüf ettiğini tahmin ederiz.” ifadesini²⁹ makul bir tahmin olarak kabul ediyoruz. Kaldı ki Besim Atalay ve Ahmed Rifat’ın verdiği vefat tarihini değerlendiren ve sorgulayan Sadık Vicdânî de aynı kanaattedir (Vicdânî, 2016: 165-166). Zira buna imkân veren bir kronoloji önümüze durmaktadır. Pek çok kaynakta zikredilen Âşık Paşa’yla (h. 670-733=1270/71-1332) görüştüğu bilgisi doğru ise, Âşık Paşa’nın bu görüşmelerde en az 20-30 yaşlarında olması icap eder. Hacı Bektaş’ın Babaî Ayaklanması (1240) öncesinde Anadolu’ya gelerek Baba İlyas’la görüştüğünü biliyoruz. Anadolu’ya genç yaşlarda geldiği ve yaklaşık 80-90 yıl yaşadığı kabul edilirse, 1330’lar olmasa da

XIV. asrın ilk yıllarını, yani Osman Gazi'nin ilk saltanat yıllarını idrak ettiği, başka bir deyişle XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya gelip XIV. yüzyıl başlarında vefat ettiğini söylemek makul görünmektedir. Tabii ki bu da türlü işaretlerden hareketle yapılmış bir tahmindir ve bununla “olabilirliği” ifade etmeye çalışıyoruz.

Biz bu çalışmayla Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi veya dönemine dair, tespit edilebilen en eski kaynaklardan konu üzerine kayda değer çalışmalar yapan günümüz araştırmacılarının değerlendirme ve öngörülerine kadar, ulaşabildiğimiz bütün bilgi, belge ve bulguların bir envanterini çıkarmış olduk. Tespit ve kanaatlerimizde isabette bulunup bulunmadığımızı, ileride ortaya çıkacağını ümit ettiğimiz yeni ve daha önemli belgeler gösterecektir. Şu kadarını ifade etmek isteriz ki, bu mesele üzerine bundan sonra çalışacaklara epeyce puslu; ama nispeten aydınlatılmış bir saha teslim ettiğimizi ümit ediyoruz.

Sonnotlar

¹ Mesela Ahmet Yaşar Ocak, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı “Hacı Bektaş-ı Veli” maddesinde bu kanaattedir (1996: 455): “Bektaşılık tarikatının teşekkülüne adı karışan Hacı Bektaş-ı Veli'nin, devrinin kaynaklarında hemen hiçbir iz bırakmadığına bakılırsa yaşadığı dönemde yaygın bir şöhrete sahip olmadığı söylenebilir.”

² Eflâki, Hacı Bektaş'ın müritleri olduğunu, onun bunlardan İshak adlı birini Mevlânâ'ya gönderdiğini anlatır (Ahmed Eflâki, 1995: 2/597). Keza Elvan Çelebi, Hacı Bektaş'tan bahsederken onun “sır sahibi”, “kaf'tan kaf'ı tutmuş” (şöhreti yayılmış), “pek çok halifeleri olan” yani tanınmış bir mürit olarak anlatır (Erünsal-Ocak, 1984: 170-171). Şu hâlde Âşıkpaşazâde'nin sözlerinin gerçeği yansıtmadığı açıktır.

³ Hacı Bektaş'ın *Makâlât*'ını yayımlayan M. Esat Coşan “Âşıkpaşazâde de, Osmanlılara yetişemediğini, onlardan bir kimse ile telakisi olmadığını kesinlikle bildirir.” (trsz: XXIV) dese de *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde Hacı Bektaş'ın Osmanlılara “yetişemediği” veya bu manaya gelecek bir ifade mevcut değildir.

⁴ İleride görüleceği üzere “garazkârlık” meselesini de ilk kez Köprülü dile getirmiştir. Biz de böyle bir garaz olmasını mümkün ve muhtemel görüyoruz. Bize göre bu garaz, Âşık Çelebi'nin oğlu Elvan Çelebi'nin Kırşehir'den ayrılmasına da yol açmış olabilecek bir nüfuz mücadelesi olabilir. Dönemin en mühim kültür merkezlerinden olan Kırşehir'de bir yandan Ahilerin bir yandan Bektaşilerin güçlü bir şekilde mevcudiyeti, Elvan Çelebi'yi dedesinin geldiği Amasya'ya yeniden göç etmek mecburiyetinde bırakmış; bu durum, o soydan gelen Âşıkpaşazâde'de böyle bir tesir vücuda getirmiş olabilir. Bu garaz veya tarafgirliği, H. Basri Karadeniz'in belirttiği Osmanlı'nın kuruluşunda Hacı Bektaş'a ve Bektaşilere paye verilmesini bertaraf etme endişesinin beslediğini söylemek yanlış olmaz.

⁵ Köprülü ilk çalışmalarında özellikle Âşıkpaşazâde'nin tesiri altındadır. *Tevârih-i Âl-i Osmân*'da geçen Hacı Bektaş'la ilgili “tarikat tesis edemeyecek bir meczup” mealindeki sözleri önce savunan Köprülü, sonradan yazdığı “Bektaşiliğin Menşeleri” başlıklı makalede, Eflâki'de adının geçmesi ve Hatiboğlu'nun h. 812'de kaleme aldığı manzum tercümede Hacı Bektaş hakkında kullandığı saygılı ifadelerden hareketle -Âşıkpaşazâde'nin bu tavrının “garazkârane” olduğunu söyler (1341: 138) ancak Osmanlı padişahlarıyla görüşmüş olamayacağını bu makalede de tekrarlar: “Hacı Bektaş'ın Birinci Osman'la mülâkâtı hakkında Bektaşî menkıbânâmelerinde mevcut rivayetlerin aslı olmadığı gibi yeniçeriliğin ilk ihdasında müşârun ileyhe hayır dua ettiği rivayeti de aslâ kabul edilemez; İlk Mutasavvıflar da gösterdiğimiz vechile Hacı Bektaş'ın vefatı bundan çok evveldir. (1341: 139)”

⁶ *Amasya Tarihi* müellifi Hüseyin Hüsameddin olmalı.

⁷ Bu vakfiye, başka konularda da araştırmacıların zaman zaman kullandıkları, ileride bilvesile tekrar bahsedeceğimiz Arapça bir vakfiyedir.

⁸ Görüldüğü gibi Köprülü'nün Amasyalı Hüseyin'den naklen bahsettiği vakfiye 691, Ali Emîrî'nin bahsettiği vakfiye de 695 tarihlidir. Bizim gördüğümüz vakfiye ise (Bkz. Resim 1) 695 tarihlidir. Biraz aşağıda görüleceği üzere Esat Coşan da 697 tarihli bir sureti haber vermektedir ki bunların hepsi aslında aynı vakfiyedir. Ayrıca söz konusu vakfiyedeki ibare “fi nâhiyeti'l-marhûm el-Hâcc Bektaş” olup kastedilen “Hacı Bektaş'ın arzisi” değil, “Hacı Bektaş nahiyesindeki arazi”dir ki bu bahse değinilecektir.

⁹ Bu vakfiyeden İ. Hakkı Uzunçarşılı da (1972: 531) bahsederek “Hacı Bektaş'ın 1277'den evvel vefat ettiği anlaşılıyor.” demiştir. Uzunçarşılı'nın izahat vermeden “kayıttan anlaşılıyor” demekle yetindiği kayıt, herhâlde Ali Emîrî'nin de değindiği “kazâ-yı Hacıbektaş” ibaresi olmalıdır. Zira mezkûr vakfiyede Hacı Bektaş adı başka bir surette geçmemektedir.

¹⁰ Nitekim Köprülü de bir makalesinde Anadolu Selçuklularına ve beyliklerine ait vakfiyelerinin orijinallerinin nadir olduğunu bildirmektedir (2006: 99).

¹¹ Hilmi Ziya (Ülken)'nin (1340: 515), bu meseleye dair kanaatlerini ifade ederken eskiden “merhum” tabirinin saygı ifade eden bir manası da bulunduğu, bu itibarla “merhum” kelimesine isnat ile Hacı Bektaş'ın o tarihte yaşamadığının kesin bir delili sayılamayacağını söylemesini önemsemekle birlikte onun bize de biraz zorlama gelen bu yorumu için Birge'ün (1991: 44), Hilmi Ziya'nın bu görüşünü destekleyecek bir kaynak göstermediği eleştirisine katılmamak mümkün değildir.

¹² Bunun tam da konumuzla ilgilendiren bariz bir örneği şudur: Ali Emîri (1335: 467) bizzat mütalaa ettiğini söylediği 706 tarihli vakfiyede Ahi Evran hakkında “Kutbu'z-zamân ve'l-âvân ve kemâlü'l-vakt ve'd-devrân eş-Şeyh Nasîrü'd-dîn pîr-i pîrân Ahî Evran” yazdığını belirtir ve bu ibareye dayanarak Ahi Evran için “Osman Gazi'nin evâil-i saltanatı ricâlinden olduğuna şu vesâik artık zerre kadar şüphe bırakmaz.” der. Tarafımızdan tıpkıbasımlarıyla birlikte neşredilen 676 tarihli, yani Ali Emîri'nin incelediği vakfiyeden tam 30 sene önceye tarihlenen Ahi Evran vakfiyesinde ise Ali Emîri'nin naklettiği sıfatlar ve Ahi Evran ismi aynen geçtikten sonra “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresi ilâve edilmiştir [Bir farkla ki, bizim neşrettiklerimizde “kemâl” ibaresi yerine “كال الوقت” gibi manasız bir imlâ mevcuttur. Ali Emîri'nin imlâsı da problemlidir. Zira kemâl kelimesi manaca uygun düşmemektedir. Bu vakfiyenin Muallim Cevdet'in de neşrettiği şeklinde (1932: 280) ibare “kemâlü'l-vakt” (كمال الوقت) şeklindedir. MFK]. Üstelik “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresi 676 tarihli vakfiyenin iki nüshasında da bulunmaktadır (bk. Köksal vd., 2008: 158, 176). Bu durumda 676 tarihinde hayatta olmayan Ahi Evran'ın 706 tarihinde berhat olması gibi bir garabet ortaya çıkmaktadır. [Ali Emîri, bu ibareyi Ahi Evran'ın 706 tarihine hayatta olduğunu kesinlikle ispatlayan bir delil olarak sunuyordu ama bu tür övgü ifadelerinin ölmüş kimseler için de kullanılmasına bir mani olmasa gerekir. Ancak yine de adı geçen vakfiye suretinde bu dua cümlesiyle birlikte “merhum” veya bu anlama gelecek sıfatlar kullanılmaması kayda değerdir. MFK]. Esasında bu çelişkili durumun izahını yapmak zor değildir. Kanaatimize göre, 706 tarihli, göremediğimiz, nerede bulunduğu da Ali Emîri'nin belirtmediği vakfiyeye çoğaltan kişi aslında var olan “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresinin kaştan çıkarmamışsa -ki bu bizzet çok zayıf bir ihtimaldir- 706 tarihli vakfiye yani Ali Emîri'nin görmüş olduğu nüsha daha muteber ve sahih olmalıdır. Bu durumda, diğer iki surette vakfiyeyi işinsah edenlerin işinsahları sırasında hayatta olmayan Ahi Evran için “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresini hürmeten ekleme ihtiyacı duydukları söylenebilir. Bu durumda çoğaltanların vakfiyeyi daha müeyyed kılmak adına 706 tarihinin 676 olarak değiştirilmiş olması ihtimali de düşünülebilir.

¹³ Nitekim o tarihlerde Sulucakarahöyük'ün adının Hacıbektaş, Hacıbektaş'ın da bir nahiye merkezi olduğunun bu belge vasıtasıyla ortaya çıktığını iddia eden Esat Coşan, Ahi Evran Vakfiyesi'nde geçen “Kazâ-yı Hacı Bektaş” ibaresini abartılı bulmuş olmalı ki “Hacı Bektaş'ın medfun bulunduğu mahallin XIII. asrın sonlarında Hacı Bektaş kazası olarak adlandırıldığına delil olmak üzere ileri sürülen Ahi Evran Vakfiyesi ise güvenilir bir vesika değildir. Tahrif edilmiş ve belki de uydurulmuştur.” (trs.: XXV) demektedir.

¹⁴ Hacı Bektaş'ın yerleştiği, vefat ettiği ve medfun olduğu bugün kendi adıyla anılan bir ilçe merkezi olan bu yerin eski adı yaygın olarak Sulucakarahöyük olarak bilinse de burada aktardığımız örneklerde görüldüğü gibi “Karahöyük”, “Karahöyük”, “Karayük”, “Karayol”, “Sulucakarayük” vb. farklı imlâlarla da karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵ Şeyh Hâmid-i Veli meselesine ilk dikkat çeken Abdülbaki Gölparnari'dir. Gölparnari, içinde Arapça kurallara uymayan, anlamsız ve yanlış ibareler hatta Farsça terkiplerin çokluğuna ve inşa bozukluğuna nazaran bu vakfiyeyi “uydurma” (1958: 118) olarak niteler. Bu vakfiyeyi kullananlardan biri de Mikâil Bayram'dır. Bayram (2005: 18), bu vakfiyenin “kâğıt, yazı ve mürekkep özelliği” dolayısıyla XV. asra ait olduğunun anlaşıldığını belirtir. Vakfiyenin sahih olmadığını daha başka delillerle de ortaya koymaya çalışan Bayram'ın gösterdiği diğer mesnetler, çıkarımlara dayanan ve ispata muhtaç değerlendirmelerdir. Ancak vakfiyenin şahitleri arasında -bizim bilmediğimiz bir özellik olarak- “Selçuklular zamanında mütedavil olmayan” ve “Selçuklu metinlerinde geçmeyen” “Molla”, “Celebi” ve “Efendi” sıfatlı kimselerin bulunmasını da vakfiyenin sahih olduğuna delil olarak sayması önemlidir. Ne var ki hemen devamında vakfiyede adı geçen Şeyh Hamîd-i Veli için “Önemli bir bilgi olarak [Ahi Evran'ın] şeyhinin adı olarak ‘Şeyh Hamîd-i Veli’ olarak kaydedilmektedir.” (Bayram, 2005: 19-20) demesi, -yukarıda anılan bütün tercümelere de görüleceği üzere- metinde böyle bir ima bile bulunmadığı için kabul edilebilir bir tespit değildir.

¹⁶ 669 tarihini nakzeden başka noktalar da vardır; onlara da 738 tarihine dair tespitlerimiz sonunda yer verilecektir

¹⁷ Ayrıca yan tarafa doğumu, ömrü ve ölüm tarihi ile ölüm tarihine tekabül eden “Bektaşî” ibaresi kaydedilmiştir.

¹⁸ Aşık Paşa'nın 13 Safer 733 (3 Kasım 1332) olan ölüm tarihi konusunda ihtilaf yoktur.

¹⁹ Esasında Bektaşîliğin daha çok sözlü kültürle yaşatıldığı, yazılı metinlerin dahi bu sözlü kültürün kâğıda aksettirilmiş hâli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu itibarla -yakın zamanlardaki çalışmalar müstesna- Bektaşî kültür ve edebiyatında biyografi türünün gelişmemiş olması, çok da şaşırtıcı olmayan bu durumu izah etmektedir.

²⁰ Eserde bu geliş, Şam, Kudüs, Halep, Mercidabık, Ayntab, Elbistan, Bozok, Maklan Kalesi ve Kayseri üzerinden

Kırşehir’de Baba Resul’ün meclisine varana kadar anlatılır. Baba Resul’den icazet alarak aynı yıl Zilhicce ayında (Temmuz-Ağustos 1271) Karacayük’e yerleşir.

²¹ Ahmet Dede, aynı yıl (726) içinde “divan sahibi” Âşık Paşa’nın (*Garîb-nâme*’ye öteden beri *Dîvân-ı Âşık Paşa* da dendiğini biliyoruz.) Kırşehir’i vatan tuttuğunu ve Hacı Bektaş’la hem-meclis ve hem-sohbet olduğunu yazar. Ahmed Dede eserinde yer yer kaynaklarının neler olduğunu saysa da konumuzla ilgili verdiği tarihleri nereden aldığını bilemiyoruz. Ancak bariz bir örnek olarak Âşık Paşa’yla ilgili verdiği bilginin doğru olmadığı açıktır. Zira bizzat oğlu Elvan Çelebi, babasının Kırşehir’e 13 yaşında geldiğini söyler ki Âşık Paşa’nın 670 yılında doğduğunu bildiğine göre bu da 683 hicri tarihine denk gelir. Buna benzer birçok tarih uyumsuzluğunun mevcut olmasından hareketle, *Tevârihü’l-Mevleviyye*’nin tarihler konusunda güvenilir bir kaynak olarak kullanılamayacağını ifade etmek gerekir.

²² Sahih Ahmed Dede “Bektaşî” kelimesinin ölüm tarihini (733) verdiğini ve zamanın Sultan Orhan’ın saltanat vakti olduğunu da kaydeder.

²³ “rikkat” (رقت) kelimesinin ebced değeri 680 değil 700 eder.

²⁴ Âşıkpaşazâde, Hacı Bektaş’ın Osman Gazi veya Osmanlı sultanlarından biriyle görüşmüş olduğu iddiasını kesin bir dille reddederken kitabın naşirinin onu Orhan Gazi ricalinden göstermesi dikkat çekicidir. Esasında Âşıkpaşazâde’nin ısrarının, Hacı Bektaş’la Osman ve Orhan Gazi’nin aynı devirde yaşamadıkları değil “görüşmedikleri” üzerine olduğunu tekrar altını çizmek gerekir.

²⁵ Gölpınarlı’nın neye istinaden böyle söylediğini bilmiyoruz. Zira kendisinin muhtasar olarak neşrettiği *Vilâyetnâme*’de olduğu gibi manzum veya mensur diğer *Vilâyetnâme* neşirlerinde de (bk. Noyan, 1996; Duran-Gümüüşoğlu, 2010; Kurtoğlu, 2015; Köksal, 2018) herhangi bir tarih zikredilmemektedir. Bundan kastı, bazı *Vilâyetnâme* nüshaları üzerindeki, metinle ilgisi olmayan notlar olmalıdır.

²⁶ Latîfî’nin Âşık Paşa’nın Orhan Gazi zamanında Anadolu’ya geldiğini söylemesi doğru değildir. Geniş bilgi için bk. Köksal 2014a.

²⁷ “Bektaşî” (بكتاشى) =733” olarak aktardığımız ibare çevrilen metinde (Derin-Çabuk, 1985: 109) “‘Bektaş’ (بكتاش) =833 (1429/30)” şeklindedir ki bunun bir zühulden kaynaklandığı açıktır. Zira Âşık Paşa’nın 733’te vefat ettiği sabit olduğu gibi Bektaş (بكتاش) kelimesinin ebced karşılığı 833 değil 723’tür.

²⁸ Eserin konumuzla ilgili olan kısmı tarafımızdan geniş bir değerlendirmeye birlikte tenkitli metin olarak da yayımlandığı için (Köksal, 2014b) burada ayrıntıya girilmeyecektir. Esasen bu yazının ortaya çıkışına da söz konusu çalışma vesile olmuştur.

²⁹ Rıza Yıldırım da (2011: 96) somut bir dayanak göstermeksizin “13. yüzyılın sonlarına doğru vefat etti.” diyerek Hilmi Ziya’nın verdiği tarihe yakın bir zamana işaret eder.

Kaynaklar

A[hmed] Rıfkî. (1325). *Bektaşî Sırrı*. İstanbul: Bekir Efendi Matbaası.

Ahmed Cemâleddin. (1328). *Bektaşî Sırrı Nâm Risâleye Müdâfaa*, Manzûme-i Efkâr Matbaası, İstanbul.

Ahmed Eflâkî. (1995). *Âriflerin Menkubeleri*. Çev.: Tahsin Yazıcı. 2 cilt, İstanbul: MEB Yay.

Âlî Bey. (1332). *Tevârih-i Âl-i Osmân’dan Âşık Paşazâde Târîhi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Ali Emîrî. (1335). “*Müessis-i Devlet-i Aliyye Osman Gazi Hazretlerinin Taklîd-i Seyf Merasimi*”. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*. C.2, S. 20 (31 Teşrînievvel 1335). s. 463-476.

Alkan, Mustafa. (2009). “Yeniçeriler ve Bektaşîlik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. S. 50, s. 243-260.

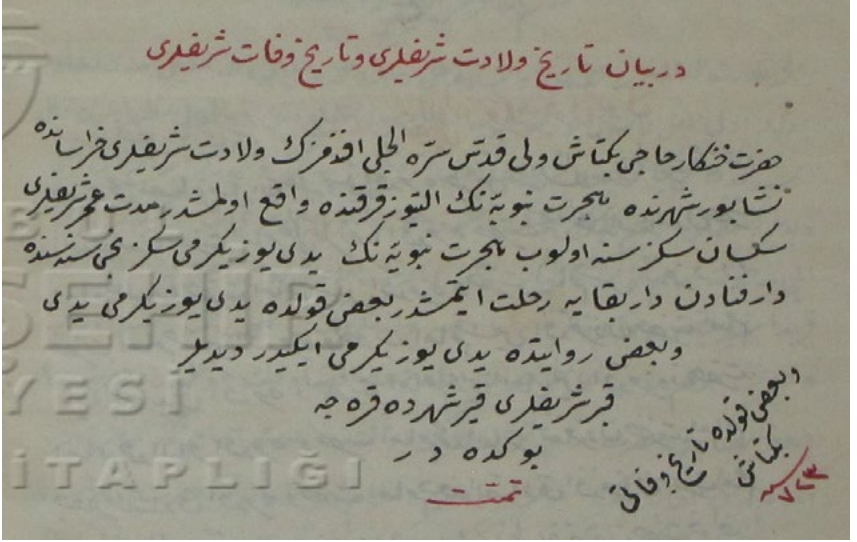
Baykara, Tuncer. (2000). “Kazâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c. 25, s. 119-120.

Bayram, Mikâil. (2005). *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*. Konya: Nüve Kültür Merkezi.

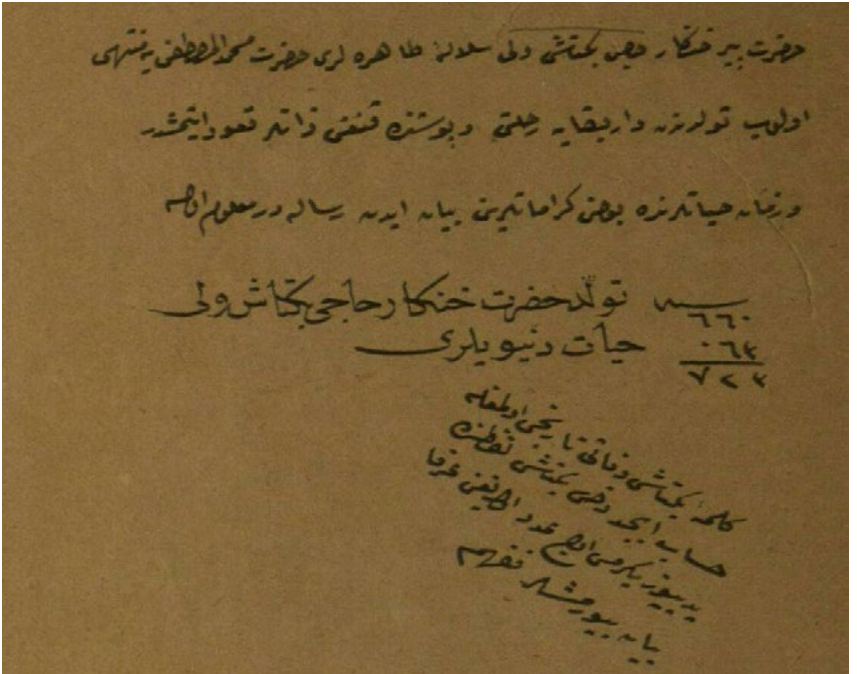
- Coşan, M. Esat. (trsz.). *Hacı Bektaş-ı Velî Makâlât*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Cönk.* (yz.). M. Fatih Köksal özel kütüphanesi, Yz. 164-C. 25.
- Derin, Fahri Ç. (1978). *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî Vefâyât-ı Selâtîn ve Meşâhîr-i Ricâl*. İstanbul: İÜEF Yay.
- Derin, Fahri Ç. – Vahid Çabuk. (1985). *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî Mecmû'a-i Tevârih*. İstanbul: İÜEF Yay.
- Duran, Hamiye - Dursun Gümüşoğlu. (2010). *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay.
- Erünsal, İsmail E., A. Y. Ocak (haz.). (1984). *Elvan Çelebi, Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsıbi'l-Ünsiyye*. İstanbul: İÜEF Yay.
- Gize, Frederik [Giese, Friedrich]. (1925). “Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Mes'elesi”. *Türkiyât Mecmuası*. c.1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, s. 151-171.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1941). *Yûnus ile Âşık Paşa ve Yûnus'un Bâtınîliği*. İstanbul: Kenan Basımevi ve Kılış Fabrikası.
- . (1953). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- . (1958). *Vilâyet-nâme*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Görkem, İsmail. (2006). *Baha Said Bey - Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri*. 2. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Hasan Cemalî Baba'nın. (yz.). *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*, Milli Kütüphane, Yz A 3045.
- Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Velî*. (yz.). Millî Kütüphane, 06 Hk 4280.
- Hilmi Ziya [Ülken]. (1340). “Anadolu Târîhinde Dîni Rûhiyât Müşâhedeleri 3: Hacı Bektaş”. *Mihrâb*, Sene: 1, S. 15-16, s. 515-530.
- İnan, Göker. (2019). *Matrakçı Nasuh -Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (İnceleme – Tenkitli Metin)*. İstanbul: Yazmalar Kurumu Başkanlığı Yay.
- Karadeniz, Basri. (2006). “Osmanlı- Hacı Bektaş Velî İlişkisi Veya ‘Ak Börk’ Meselesi”. *Akademik Bakış* 8, 1-9.
- Köksal, M. Fatih. (2014a). “Âşık Paşa”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozluugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6411> (e.t.: 10.06.2016).
- . (2014b). “Ankâ-yı Maşrık'a Göre Hacı Bektaş ve Ahi Evran'ın Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Rollerini”. *Turkish Studies*. 9(9), 59-79.

- . (2018). *Uzun Firdevsî Manzum Vilâyet-nâme -Vilâyet-nâme-i Hacı Bektaş Velî-i Horasânî (Tenkitli Metin)*. Ankara: Alevilik Araştırmaları Dergisi Yayını.
- Köksal, M. Fatih, Orhan Kurtoğlu, Hasan Karaköse, Özer Şenödeyici. (2008). *Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri (Ahi Şecerennâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler)*. Ankara: Kırşehir Valiliği Yay.
- Köprülü, M. Fuad. (1981). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- . (1997). “Bektaş. Hacı Bektaş Velî”. *İslâm Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: MEB Yayınları, s. 461-64.
- . (2006). *Tarih Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- . (1965). “Âşık Paşa”. *İslâm Ansiklopedisi*, c. 1. İstanbul: MEB Yay., s. 701-706.
- Köprülüzâde M. Fuad. (1341). “Bektaşiliğin Menşe’leri”. *Türk Yurdu* 8(2), 121-140.
- . (1918). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Kurtoğlu, Orhan. (2015). *Yozgatlı Nihânî - Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay.
- Latîfî. (1314). *Tezkire-i Latîfî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Mecmû’a*. (yz.). İBB Atatürk Kitaplığı K. 0270.
- Mecmû’atü’r-resâil*. (yz.). İBB Atatürk Kitaplığı K. 0415.
- Mecmû’a-i Eş’âr*. (yz.). Süleymaniye Ktp. Es’ad Ef., Nu. 3484.
- Mecmû’a-i Eş’âr*. (yz.). İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349.
- Muallim Cevdet. (2008). *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği-İbn-i Battuta’ya Zeyl*. Çev.: Cezair Yarar. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Muallim Cevdet [İnançalp]. (1932). *Zeylun ‘alâ “Fasli’l-ahiyeti’l-fityân” et-Türkiyye fi Kitâbi’r-rihleti-İbni Battûta*. İstanbul: Kurtuluş Matbaası.
- Müncî Baba. (1338). *Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşîyye*. İstanbul: Kitâbhâne-i Sûdî.
- Müstakîmzâde Sadeddin Efendi. (yz.). *Mecelletü’n-nisâb fi’n-neseb ve’l-künâ ve’l-alkâb*. Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Ef. Böl. Nu.: 628.
- Noyan, Bedri. (1996). *Hacı Bektaş-ı Velî Manzum Vilâyetnamesi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1996). “Hacı Bektaş Velî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.14, s. 455-458.

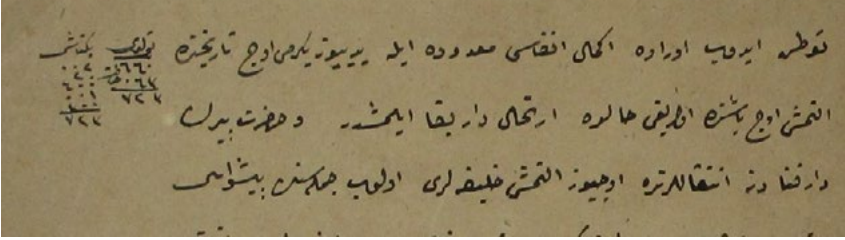
- On İki İmâm ve On Dört Ma'sûm.* (yz). İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz. 1674.
- Özey, Bettül. (2013). *Bektaşilik-Yeniçeri Ocağı İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özger, Yunus. (2011). “Yusuf Ziya Yozgadî ve Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ Adlı Eseri”. *Karadeniz Araştırmaları* 28, 115-150.
- Risâle-i Tasavvuf.* (yz.). İBB Atatürk Kitaplığı, K 0713.
- Şahin, İlhan. (2006). “Nahiye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c. 32, s. 306-308.
- Şeyh Baba M. Süreyyâ. (1330). *Bektaşilik ve Bektaşiler*. İstanbul: Şems Matbaası.
- Tarım, Cevat Hakkı. (1938). *Kırşehir Tarihi*. Kırşehir: Kırşehir Vilayet Matbaası.
- . (1948). *Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*. 3. Baskı, İstanbul: Yeniçağ Matbaası.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye*. İstanbul: Yazmalar Kurumu Başkanlığı Yay.
- Uğur, Ahmet - Mustafa Çuhadar - Ahmet Gül - İbrahim Hakkı Çuhadar. (1997). *Kitâbü't-târih-i Kühü'l-ahbâr*, I. cilt I. kısım. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1972). *Osmanlı Tarihi*. C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Vicdânî, M. Sâdık. (2016). *Hurûfilik ve Bektaşilik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar?* Notlarla Yayına Hazırlayan: İsmail Güleç. İstanbul: İz Yayınları.
- Yıldırım, Rıza. (2009). “Hacı Bektaş Velî ve İlk Osmanlılar: Âşıkpaşazâde'ye Eleştirel Bir Bakış”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 51, 107-146.
- . (2021). *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliği Doğuşu*. 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zorlu, Cem. (2003). *Sahîh Ahmed Dede: Mecmuatü't-tevarih-i Mevleviyye – Mevlevîlerin Tarihi*. İstanbul: İnsan Yayınları.

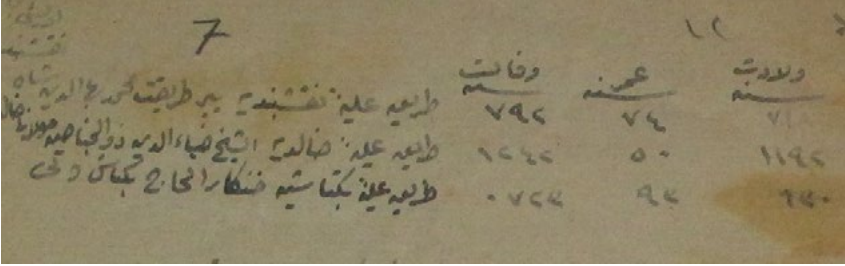
Fotoğraf 3: Hacı Bektaş Veli'nin vefat tarihinin farklı rivayetlerini (722, 723, 728, 727) bir arada gösteren İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 10b sayfası

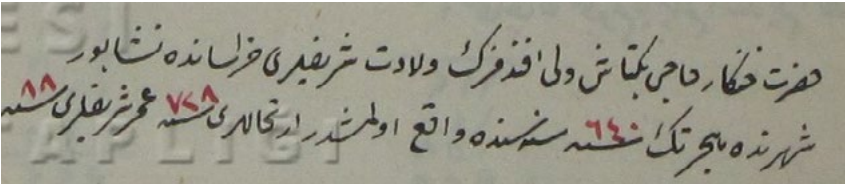
Fotoğraf 4: Milli Kütüphane 06 Hk 4280 numarada kayıtlı *Hikâye-i Hacı Bektaş Veli* adlı eserin 723 tarihini gösteren 2a sayfası

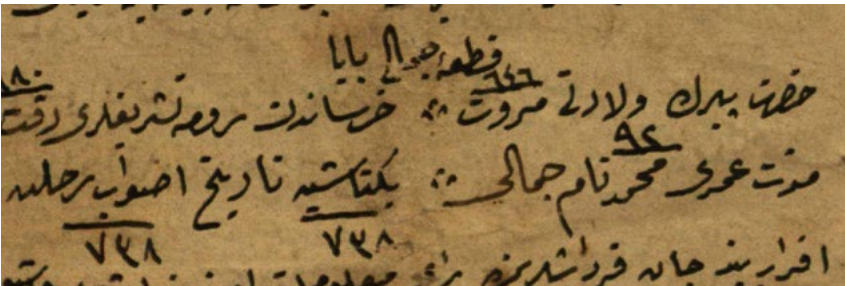
Fotoğraf 5: İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349 numarada kayıtlı Bektaşî şairlerin şiirlerini içeren *Şiir Mecmuası*'nın 723 tarihini gösteren 8a sayfası

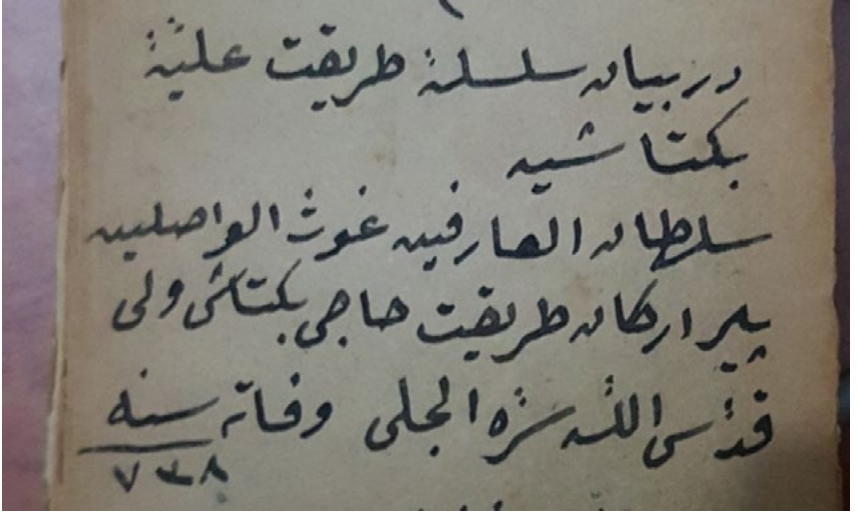
Fotoğraf 6: İBB Atatürk Kitaplığı OE yz. 1674 numarada kayıtlı *On İki İmam ve On Dört Masum* adlı eserin 723 tarihini gösteren 7a sayfası

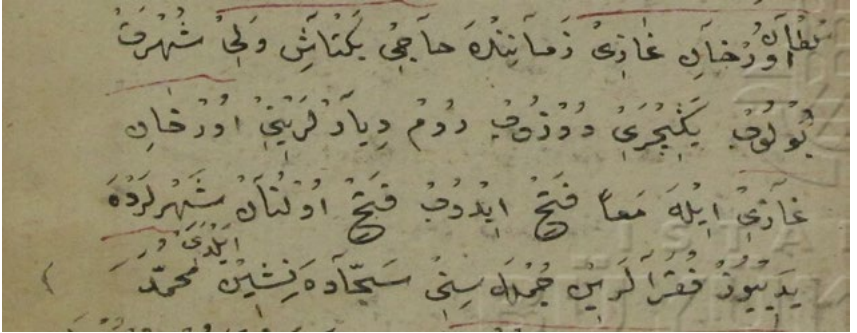
Fotoğraf 7: İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 728 tarihini gösteren 2b sayfası

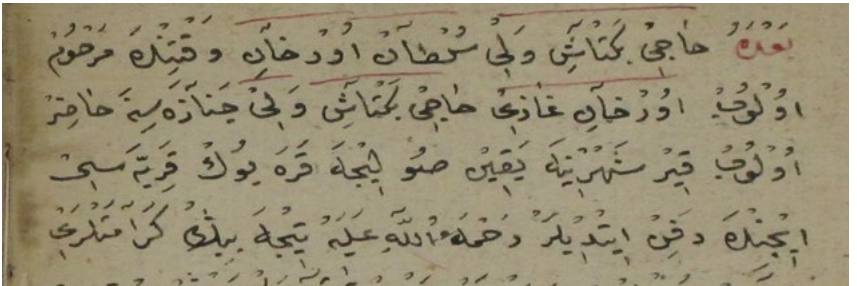
Fotoğraf 8: Tekirdağlı Hasan Cemali Baba'nın Milli Kütüphane, Yz A 3045 numarada kayıtlı *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî* adlı eserinin 738 tarihini gösteren 1b sayfası

Fotoğraf 9: M. Fatih Köksal Kişisel Kütüphanesi Yz. 164-C. 25 numarada kayıtlı cöngün 738 tarihini bildiren 182a sayfası

Fotoğraf 10. İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada kayıtlı Risâle-i Tasavvuf adlı eserin Hacı Bektaş ile Sultan Orhan münasebetlerini anlatan 27a sayfası

Fotoğraf 11. İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada kayıtlı *Risâle-i Tasavvuf* adlı eserin Hacı Bektaş ile Sultan Orhan münasebetlerini anlatan 27b sayfası

سولطان اررضان ابن سلطان قتلک حار حفر نزلک حبتہ شرفیور بیان اولور
فوزان شکل وجه شرفی بیاضه ماش سرح رو و او زون بو یوسولطان سباع صلب بایست
غرا و جبار و قتل نهر بی خوف و حراس و کوشی مبارک با شنه برسباان بی اولوب ال کوزل
حائق قشوق و قونج بور شو طغلو دلو بزوم بیجا ح الی اجن و بزوم سنیام ال اجن
شیمه سوسیع درینم طلوق قوتا جنوق معقل النجمه خنجه و قزهار بر باد شکان دشمن سوز
و کیمه گذار ایور ولاد نرس حلو سوی مدت سلطنتی
وزرا اعظم لرس علی الدین پات عدلیات و امرا اکر اندرس و قهر منیک
سلیمان پات اسن علی حال ابن غنی قورقو بیگ
ارین بیولان اوز قانک
آجیم بیگ قزنجشی بیگ فضل بیگ حاجی ایلی بیگ حاجی اوردوسونیک
علی عظام مولانا خلیل چندلیک مولانا محسن قیصر
مولانا داود قیصر
مشایخ عظام لرس حاجی بکناش اولی سید محمد کبر قزنجی
سید محمد کبر قزنجی اعلیه جم مد قزنجی
امیر جمعی عثمان لوردوی شتی خنده
سید محمد کبر قزنجی
کیمکو بابا اچی اجورن موسی ابدال و غلو بابا
بور سوزوزور قهر نهر نه ام اوردو ابدال مراد
مد قزنجی مد قزنجی مد قزنجی

Fotoğraf 12. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Nu. 3484'de kayıtlı Mecmü'a-i Es'âr'ın Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran'ı Sultan Orhan devri meşâyihî arasında gösteren 34a sayfası